

Het auteursrechtelijke zwaard

Een interpretatieve repertoire analyse naar de veronderstellingen over het Nederlandse auteursrecht in relatie tot de doelstellingen van digital humanities

F.B. Melis - 0058866
Masterthesis Film- en Televisiewetenschap
Faculteit der Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht
Begeleider: dr. Vincent Crone
Tweede lezer: dr. Nanna Verhoeff
10 augustus 2015

Verklaring intellectueel eigendom^{1,2,3}

Utrecht, 10 augustus 2015

De Universiteit Utrecht definieert het verschijnsel 'plagiaat' als volgt. Van plagiaat is sprake bij het in een scriptie of ander werkstuk gegevens of tekstgedeelten van anderen overnemen zonder bronvermelding. Onder plagiaat valt onder meer:

- a. het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- b. het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- c. het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens of verwijzing;
- d. het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- e. het parafaseren van bovengenoemde teksten zonder verwijzing. Een parafrase mag nooit bestaan uit louter vervangen van enkele woorden door synoniemen;
- f. het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- g. het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- h. ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- i. het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

Ik heb de bovenstaande definitie van het verschijnsel 'plagiaat' zorgvuldig gelezen, en verklaar hierbij dat ik mij in deze masterscriptie niet schuldig heb gemaakt aan plagiaat.

F.B. Melis
Studentnummer: 0058866

Handtekening:

¹ De 'Verklaring Intellectueel Eigendom' is ontleend aan het document dat op Blackboard staat. Zie: "Blackboard," geraadpleegd 11 juni 2015, <https://uu.blackboard.com/webapps/portal/frameset.jsp>. Bron van de afbeelding op titelpagina: "123RF," geraadpleegd 4 augustus 2015, http://nl.123rf.com/photo_17007987_3d-black-inbreuk-op-het-auteursrecht-zwaard-door-icoon-notice.html.

² In overeenstemming met de eisen uit de 'Handleiding Academische Vaardigheden 2.0' is de volgende opmaak aangehouden: de marges boven en onder zijn 2,5 cm, links 2 cm (vanaf rug tot aan tussenkoppen) en rechts 4 cm. Het lettertype is Arial (10 pt) met regelafstand 1. Nieuwe alinea's zijn gemarkeerd door op een nieuwe regel te beginnen en in te springen met een tab, behalve bij openingsalinea's, na titels, paragraaftitels of citaten. Na titels, en voor en na paragraafkoppen, is een witregel toegevoegd (met kleine afstand). Koppen van subparagrafen hebben een kleiner font. De bibliografie bestaat uit één alfabetisch geordende lijst voor alle bronnen. In afwijking van de Handleiding is ervoor gekozen om uit te vullen omwille van de leesbaarheid. Alle citaten hebben enkele aanhalingstekens en staan rechtop. Verder zijn enkele aanhalingstekens gebruikt voor: (a) vaktermen die voor de eerste keer worden gebruikt; (b) losse of enkele logisch verbonden woorden, die worden uitgesproken door de respondenten; (c) gefingeerde citaten waarbij ik zal aangeven dat die van mij afkomstig zijn; (d) uitspraken die uit mijn eigen gedachten voortspuiten; (e) zoektermen; en (f) woorden die bijvoorbeeld ironisch zijn bedoeld. De enkele aanhalingstekens worden op de ELDA-manier ingezet ('eerst leesteken, dan aanhalingsteken'). Nu de analyse betrekking heeft op manieren van spreken, dient helder te zijn van wie een uitspraak afkomstig is. Om die reden worden steeds direct na een uitspraak aanhalingstekens geplaatst, waar nodig midden in een zin. Een uitspraak kan bestaan uit een hele zin, maar ook uit een enkel woord. Dubbele aanhalingstekens en cursivering zijn gebruikt voor voetnoten en bibliografie (voetnoot 3). Tot slot is gecursiveerd bij nadruk op woorden.

³ Voor de voetnoten en bibliografie is de volgende versie van de 'Chicago Manual of Style' gebruikt: "The Chicago Manual of Style," geraadpleegd 7 augustus 2015, http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html. Meerdere auteurs zijn gescheiden door het Nederlandse woord 'en.' Ook voor (afkortingen van) bewerkingen en vertalingen wordt consequent de Nederlandse vertaling gebruikt.

Inhoud

Voorwoord	IV
Samenvatting.....	V
1 Aanleiding en doel	1
1.1 Fenomeen	1
1.2 Spanningsveld	2
1.3 Actoren	3
1.4 Uitgangspunt onderzoek	3
1.5 Relevantie en doel.....	3
1.6 Hoofdvraag en deelvragen	4
2 Methodologie	4
2.1 Type onderzoek.....	4
2.2 Casus: Academia	5
2.2.1 Wetenschappers.....	5
2.2.2 REH en FAC	5
2.2.3 BenG.....	6
2.2.4 Juridische context.....	6
2.3 Data verzamelen	7
2.3.1 Topics en voorbeeldvragen	7
2.3.2 Respondenten benaderen	8
2.3.3 Interviews afnemen	8
2.4 Data analyseren	8
2.4.1 Exploratiefase	8
2.4.2 Specificatiefase	9
2.4.3 Reductiefase.....	9
2.4.4 Integratiefase: interpretatieve repertoires.....	9
2.5 Kwaliteit van het onderzoek	11
2.5.1 Validiteit en betrouwbaarheid	11
2.5.2 Invloed onderzoeker	11
2.6 Intertekstuele context	12
3 Resultaten codering.....	12
3.1 Labels	12
3.2 Topics	13
4 Repertoires	14
4.1 Repertoire consequenties van kennisposities	14
4.1.1 Wetenschappers.....	14
4.1.2 BenG.....	16
4.1.3 REH en FAC	18
4.2 Repertoire wheelen en dealen	19
4.2.1 Wetenschappers.....	19
4.2.2 BenG.....	21
4.2.3 REH en FAC	22
4.3 Repertoire hervormen auteursrecht	24
4.3.1 Wetenschappers.....	24
4.3.2 BenG.....	25
4.3.3 REH en FAC	26
4.4 Tegenstellingen tussen repertoires	27
5 Afsluiting	27
5.1 Vraagstelling en conclusie	27
5.2 Discussie	28
5.2.1 Voorbij consequenties kennisposities	28
5.2.2 Voorbij wheelen en dealen	29
5.2.3 Voorbij hervormingen	29
5.2.4 Implicaties van het onderzoek.....	30
5.2.5 Beperkingen en aanbevelingen	30
5.2.6 Kritische reflectie	30

Voorwoord

Beste lezer,

Het schrijven van een masterscriptie is hard werken, maar het was ontzettend leuk en leerzaam om te doen. Weliswaar vond ik het denken op metaniveau niet altijd even gemakkelijk, maar door enkele onderhoudende gesprekken met Vincent Crone is het volgens mij gelukt om te komen tot een scriptie die zowel mijn geesteswetenschappelijke als juridische kwaliteiten combineert. Ik ben Vincent zeer erkentelijk voor de waardevolle gesprekken en aangename begeleiding. Ik hoop op de Universiteit Utrecht te mogen terugkeren om een cursus auteursrecht te geven.

Graag bedank ik mijn ouders, zusje, zwagertje, maestro Luuk, maestro Petert, Erik, Hadewijch, Rutger, Annet, Pom Pom Pom, Chris van B., Chris van D., Louis, Anne, Giannina, liefste tante Annette, Edjegar, Djoke, Ivo, Bart K., Bart L., Maarten J., Maarten K., Berber, Philip, Merel en Jop. Sommigen van hen waren continu bereid om het discours over coderingen, Foucaultiaanse theorieën en auteursrechtelijke anomalieën aan te horen en daarop kritisch te reflecteren. Anderen hadden misschien geen idee waar het ik het over had, maar hebben me toch enorm gesteund, al was het op psychologisch vlak.

Tot slot wil ik de respondenten bedanken voor hun tijd en nuttige inzichten.

Met vriendelijke groet,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'F.B. Melis', with a horizontal line underneath.

F.B. Melis

Samenvatting

Er is een digitale revolutie gaande, die grote impact heeft op digital humanities. Als gevolg van technologische veranderingen in de samenleving komen audiovisuele bronnen in hoog tempo terecht in digitale archieven. Digitale archieven hebben de langdurige overheersing van conservering van bronnen doorbroken ten gunste van een nieuw toegangsparadigma, waarin toegankelijkheid centraal staat. Daarbij pleiten auteurs als Menne-Haritz en Keteelaar voor een open archief met een grote toegankelijkheid voor gebruikers. Zij houden echter geen rekening met de auteursrechtelijke implicaties van het begrip ‘toegankelijkheid.’ De vraag is in hoeverre dit begrip een andere betekenis krijgt als hiermee wel rekening wordt gehouden.

Er is sprake van een spanningsveld waarbinnen digital humanities zich begeeft. Enerzijds benutten archiefinstellingen de technische mogelijkheden om grote hoeveelheden bronnen te digitaliseren, waardoor zij gereed liggen om te worden gebruikt. Anderzijds is het de vraag in hoeverre archiefinstellingen de bronnen mógen ontsluiten voor wetenschappelijk gebruik. Als de bronnen eenmaal ontsloten zijn, is de volgende vraag hoezeer een wetenschapper de bronnen die hij wil gebruiken ook mág gebruiken. In dit spanningsveld zijn de volgende actoren betrokken: rechthebbenden op audiovisueel materiaal, zoals REH;⁴ intermediairs die verantwoordelijk zijn voor de ontsluiting, zoals de archiefinstelling Beeld en Geluid (BenG); organen die rechthebbenden faciliteren, zoals de FAC;⁵ en eindgebruikers van audiovisueel materiaal, zoals wetenschappers van de Universiteit Utrecht (UU). Deze actoren uit het professionele maatschappelijk veld hebben in hun praktijk met het auteursrecht te maken en geven zelf vorm aan die praktijk.

Om te onderzoeken hoe dit spanningsveld wordt ervaren door de actoren, is een interpretatieve repertoire analyse uitgevoerd op basis van semigestructureerde diepte-interviews met de actoren BenG, de Wetenschappers van de UU, REH en FAC. De vraag die centraal staat is hoe het spreken van de actoren over het Nederlandse auteursrecht sturing geeft aan de doelstellingen kennisoverdracht en kennisvergaring van digital humanities. De casus van het onderzoek is een online platform voor het hoger onderwijs: Academia.

De codering van de interviews leidt tot 27 labels. Deze leiden tot zeven topics. De topics resulteren vervolgens in drie repertoires: ‘consequenties van kennisposities,’ ‘wheelen en dealen’ en ‘hervormen auteursrecht.’

‘Consequenties van kennisposities’ duidt op een manier van spreken, waarbij alle actoren vanuit hun kennisposities en veronderstellingen over het auteursrecht grip proberen te krijgen op de consequenties van hun handelen. Daarbij zoeken de actoren naar een positie om hun handelen te legitimeren. ‘Wheelen en dealen’ wijst op een manier van spreken, waarbij alle actoren taal gebruiken waaruit blijkt dat zij – al dan niet met tegenzin – allerlei deals met elkaar of met derden sluiten. ‘Hervormen auteursrecht’ houdt in dat de actoren taal gebruiken waaruit blijkt dat zij het auteursrecht willen veranderen, omdat het huidige auteursrecht volgens hen niet goed meer werkt.

Uit de analyse blijkt dat de Wetenschappers een twijfelachtige kennispositie hebben ten opzichte van het auteursrecht. De veronderstellingen die zij hebben, zijn vaak incorrect en soms tegenstrijdig. Dit lijkt te duiden op een enigszins onverschillige, bagatelliserende attitude. De consequentie hiervan is dat zij in de auteursrechtpraktijk meer risico nemen en hierdoor wetsovertredingen begaan. Dit kan feitelijk bijdragen aan de doelstellingen van digital humanities, omdat meer illegaal gebruik van materiaal kan leiden tot meer onderzoek en onderwijs. Doordat de Wetenschappers hun handelen rechtvaardigen, zal dit mogelijk niet veranderen.

In tegenstelling tot de Wetenschappers, pretendeert BenG aanzienlijke kennis van het auteursrecht te hebben en draagt zij dit uit. BenG weet echter minder dan ze veronderstelt. Waar de Wetenschappers hierdoor echter onvoorzichtiger lijken te worden, lijkt het erop dat BenG meer calculerend wordt. De implicatie hiervan kan zijn dat BenG minder materiaal ontsluit, hetgeen de doelstellingen van digital humanities kan limiteren, omdat er daardoor minder kennisvergaring en kennisoverdracht kan plaatsvinden. BenG rechtvaardigt dit door te articuleren dat zij zich het als publieke archiefinstelling niet kan veroorloven de wet te overtreden.

⁴ Dit is een gefingeerde afkorting ter bescherming van de identiteit van de rechthebbende. ‘REH’ is de afkorting voor rechthebbende.

⁵ Dit is een gefingeerde afkorting ter bescherming van de identiteit van de rechthebbende. ‘FAC’ is de afkorting voor de bestuursorganisatie die de rechthebbende faciliteert.

In tegenstelling tot de Wetenschappers en BenG, lijkt het alsof REH en FAC het overbodig te vinden om meer kennis te vergaren. Dit past bij hun attitude dat zij het auteursrecht slechts als uitgangspunt hanteren om te onderhandelen met andere partijen. In de perceptie van REH en FAC vinden inbreuken enkel onbewust plaats. Dit vormt tegelijkertijd een rechtvaardiging voor dit handelen. Daarbij geldt dat REH – en FAC als facilitator – beslissingsmacht heeft om materiaal al dan niet te ontsluiten. Indien REH en FAC niet (willen) meewerken aan de ontsluiting, kan hiervan de implicatie zijn dat dit de doelstellingen van digital humanities beperkt.

De veronderstellingen over het auteursrecht – en het handelen als gevolg daarvan – laten echter onverlet dat de Wetenschappers en BenG het auteursrecht in abstracto als beperkend ervaren voor de ontwikkeling van digital humanities. De Wetenschappers en BenG ervaren problemen en dilemma's als de duur en de beperkte wettelijke uitzonderingen. Daarom willen ze het auteursrecht hervormen door het te verruimen. Ook REH en FAC willen het auteursrecht hervormen, opdat zij in één keer materiaal kunnen afkopen. Dat het auteursrecht de doelstellingen van digital humanities kan beperken, lijkt echter niet door REH en FAC te worden weersproken. Daarbij komt dat alle actoren weinig concreet zijn over hoe de hervormingen zouden moeten plaatsvinden.

Overkoepelend bestaat een relationeel spanningsveld, waarin de actoren gevangen lijken te zitten. Vooral bij het 'wheelen en dealen' maken de actoren verwijten naar elkaar. Zo zetten de Wetenschappers zich af tegen FAC. Hiermee geven de Wetenschappers reflexief vorm aan hun identiteit, waarbij hun uitgangspunt lijkt te zijn dat zij gratis materiaal moeten kunnen gebruiken. BenG lijkt REH en FAC te beschouwen als de schuldigen, die de ontsluiting van materiaal belemmeren. Voor BenG lijkt het echter noodzakelijk om met hen te wheelen en dealen. Door zich met de Wetenschappers te identificeren, geeft BenG daarmee reflexief vorm aan haar eigen identiteit als hoeder van digitaal erfgoed in de samenleving. In tegenstelling tot de Wetenschappers en BenG, hebben REH en FAC juist een belang bij de status quo van het auteursrecht. Niettegenstaande dat dit conflicteert met hun eigen wens om het auteursrecht te hervormen, proberen REH en FAC door te wheelen en dealen nog meer grip te krijgen op – en geld voor gebruik van – het materiaal. Door zich tegen BenG en de Wetenschappers af te zetten, proberen REH en FAC hun eigen identiteit te verstevigen. Deze identiteit lijkt zich te kenmerken door het zien van beren op de weg.

Dat de auteursrechtpraktijk de toegankelijkheid van bronnen in vergaande mate kan beperken, betekent voor de theorie dat het begrip 'toegankelijkheid' dient te worden uitgebreid met de auteursrechtelijke implicaties ervan. Een praktische aanbeveling aan de actoren is om meer kennis te vergaren en te verspreiden ten aanzien van het auteursrecht.

Toekomstig onderzoek zou zich kunnen richten op andere gebruikers, zoals 'algemeen publiek' en andere platforms, zoals YouTube. Dat het auteursrecht zich op Europees niveau ontwikkelt, brengt met zich dat een internationaal onderzoek is geïndiceerd. Als de ervaringen met het auteursrecht in andere Europese landen namelijk anders zijn, is de vraag of één geharmoniseerd auteursrecht de toekomst kan bieden.

Sleutelwoorden: discours analyse, interpretatief repertoire, digital humanities, digitaal erfgoed, auteursrecht, toegankelijkheid, gebruik audiovisueel materiaal, digitaal archief

1 Aanleiding en doel

1.1 Fenomeen

'Digital humanities' is het vakgebied dat zich enerzijds richt op de toepassing van ICT-tools en technieken van digitale media in het traditionele geesteswetenschappelijk onderzoek. Anderzijds zorgt het voor nieuwe vormen van onderzoek die kunnen worden toegepast op digitale media.⁶ Er is een digitale revolutie gaande, die grote impact heeft op digital humanities. Als gevolg van technologische veranderingen in de maatschappij komen grote hoeveelheden audiovisuele bronnen – ook big data genoemd⁷ – in hoog tempo terecht in online archieven. Deze archieven maken gedeeltelijk onderdeel uit van ons 'digitaal erfgoed' dat volgens UNESCO bestaat uit 'computer-based materials of enduring value that should be kept for future generations.'⁸ Digitaal erfgoed is van betekenis om onze geschiedenis te kunnen begrijpen en ons cultureel geheugen vorm te geven.⁹

De doelstellingen van digital humanities zijn dezelfde als de wettelijke doelstellingen van Nederlandse universiteiten: '(...) het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs en het verrichten van wetenschappelijk onderzoek.'¹⁰ In bredere context is hun doelstelling om kennis te vergaren en kennis over te dragen 'ten behoeve van de maatschappij.'¹¹ Om kwalitatief hoogwaardig onderzoek te kunnen doen binnen digital humanities – en haar doelstellingen te kunnen waarborgen – is relevant dat digitale archieven worden ontsloten voor wetenschappers.¹²

Dat een grote toegankelijkheid van archieven geen vanzelfsprekendheid is, blijkt uit het feit dat bij traditionele archieven geruime tijd conservering van bronnen voorop stond in plaats van ontsluiting. Als gevolg van technologische innovatie doorbreken digitale archieven echter de overheersing van conservering ten gunste van een nieuw toegangspadigmadigma.¹³ Daarbij pleit Angelika Menne-Haritz voor een open archief met een grote toegankelijkheid voor gebruikers.¹⁴ Eric Ketelaar stelt dat het 21^e-eeuwse archief 'van het volk, voor het volk en door het volk' moet zijn.¹⁵ Dit zijn mijns inziens nastrevenswaardige standpunten, maar Menne-Haritz en Ketelaar houden geen rekening met de auteursrechtelijke

⁶ Zo richt modern geesteswetenschappelijk onderzoek zich op interpretatie van nieuwe vormen van digitale of gedigitaliseerde objecten, zie: Matthew Kirschenbaum, "What Is Digital Humanities and What's It Doing in English Departments?," *ADE Bulletin* 150 (2010): 55-61; Kathleen Fitzpatrick, "The Humanities, Done Digitally," in *Debates in the Digital Humanities*, bew. Matthew Gold (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012), 12-16; Andrew Lopez, Fred Rowland en Kathleen Fitzpatrick, "On Scholarly Communication and the Digital Humanities. An Interview with Kathleen Fitzpatrick," *In the Library with the Lead Pipe*, 14 januari 2015, geraadpleegd 4 juli 2015, <http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2015/on-scholarly-communication-and-the-digital-humanities-an-interview-with-kathleen-fitzpatrick>.

⁷ 'Big data' hoeft niet enkel te verwijzen naar de hoeveelheid, maar kan evenzeer betrekking hebben op de snelheid van gegevensverwerking en diversiteit van de gegevens, zie: Steve Lohr, *Data-ism: The Revolution Transforming Decision Making, Consumer Behavior, and Almost Everything Else* (New York: HarperCollins, 2015), 1-13.

⁸ "Unesco," geraadpleegd 31 maart 2015, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/preservation-of-documentary-heritage/digital-heritage/concept-of-digital-heritage>. UNESCO is de wereldwijd-organisatie van de VN: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Zie: "Unesco," geraadpleegd 31 maart 2015, <http://www.unesco.org>. 'Digital heritage' laat zich niet gemakkelijk definiëren, zie: Daniel Cohen en Roy Rosenzweig, *Digital History. A Guide to Gathering, Preserving and Presenting on the Web* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006); Susan Schreibman, Raymond George Siemens en John Unsworth, bew., *A Companion to Digital Humanities* (Malden: Blackwell Publishing, 2004); Lindsay MacDonald bew., *Digital Heritage: Applying Digital Imaging to Cultural Heritage Preservation* (London: Routledge, 2006); William Thomas, "What We Think We Will Build and What We Build in Digital Humanities," *Journal of Digital Humanities* 1, nr. 1 (2011), geraadpleegd 9 juni 2015, <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/what-we-think-we-will-build-and-what-we-build-in-digital-humanities-by-will-thomas>; Eugene Ch'ng, Vincent Gaffney en Henry Chapman, *Visual Heritage in the Digital Age* (New York: Springer Science en Business Media, 2013); Rob van der Laarse, "Erfgoed en de constructie van vroeger," in *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering*, bew. Rob van der Laarse (Amsterdam: Het Spinhuis, 2005), 1-27; Peter van Mensch, "Nieuwe museologie. Identiteit of erfgoed?," in *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering*, bew. Rob van der Laarse (Amsterdam: Het Spinhuis, 2005), 176-193; David Lowenthal, *The heritage crusade and the spoils of history* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).

⁹ Eggo Müller, Erwin Verbruggen en Johan Oomen, "EUScreenXL Bringing Europe's Audiovisual Heritage Online," *IASA Journal* 42 (2014): 54-60; Johan Oomen e.a. "Images for the Future: Unlocking the Value of Audiovisual Heritage," in *Museums and the Web 2009: Proceedings*, bew. Jennifer Trant en David Bearman (Toronto: Archives & Museum Informatics, 2009), geraadpleegd 31 maart 2015, <http://www.archimuse.com/mw2009/papers/oomen/oomen.html>.

¹⁰ Art. 1.3(1) van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WVO), geraadpleegd 9 juni 2015, http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/Hoofdstuk1/Titel1/Artikel13/geldigheidsdatum_09-06-2015.

¹¹ Art. 1.3(1) WVO.

¹² Arjo van Loo, "Het Audiovisuele Archief in de 20e eeuw," *Tijdschrift Mediageschiedenis* 3, nr. 2 (2000): 150-166.

¹³ Angelika Menne-Haritz, "Access: The Reformulation of an Archival Paradigm," *Archival Science* 1 (2001): 57-82; Angelika Menne-Haritz, "An Archival System with old Traditions in a Time of Change," *Archival Science* 3 (2003): 327.

¹⁴ Menne-Haritz, "Access," 59 en 77.

¹⁵ Eric Ketelaar, "Archives of the People, By the People, For the People," *South Africa Archives Journal* 34 (1992): 15-26; Eric Ketelaar, "Archival Temples, Archival Prisons. Modes of Power and Protection," *Archival Science* 2 (2002): 224.

implicaties van het begrip 'toegankelijkheid.' Theo Thomassen doet een poging om dit begrip te definiëren als de 'geschiktheid van een archiveringssysteem (...) om een gebruiker (...) op een effectieve manier het archief te laten interpreteren, binnen de beperkingen die de omgeving van dat archiveringssysteem (...) stelt.'¹⁶ Niettegenstaande dat Thomassen wel effectieve beperkingen van de archiefomgeving benoemt, laat hij de rol van het auteursrecht onderbelicht. De vraag is in hoeverre het begrip toegankelijkheid een andere betekenis krijgt wanneer hiermee wél rekening wordt gehouden.^{17,18}

Daarbij veronderstel ik dat een digitaal archief een actieve rol speelt in onze media-cultuur.¹⁹ Een digitaal archief is geen stoffige bewaarplaats waar kennis ligt opgeslagen, maar een dynamische, contextuele en virtuele plaats waar kennis wordt geproduceerd.²⁰ Zo bepalen archiefinstellingen gedeeltelijk zelf hoeveel en welk materiaal toegankelijk wordt gemaakt.²¹ Daarmee bepalen zij mede wat gebruikers waardevol moeten vinden en hoe daarover wordt gesproken. De vraag is welke rol het spreken heeft op de toegankelijkheid van een digitaal archief.

1.2 Spanningsveld

De digitale revolutie is onderwerp van een spanningsveld waarbinnen digital humanities zich begeeft. Enerzijds benutten archiefinstellingen de technische mogelijkheden om grote hoeveelheden bronnen te digitaliseren, waardoor zij gereed liggen om te worden gebruikt. Anderzijds is de vraag in hoeverre archiefinstellingen de bronnen mógen ontsluiten. Als de bronnen eenmaal ontsloten zijn, is de volgende vraag hoezeer een wetenschapper de bronnen die hij wil gebruiken ook mag gebruiken. Als hij dit niet mag, doet hij dit dan toch?

In dit kader is relevant dat onder Nederlands auteursrecht de 'maker' van een bron in beginsel de auteursrechthebbende is.²² Dit betekent dat de maker exclusieve exploitatierechten heeft en mag bepalen wat met zijn bron gebeurt.²³ Hij kan een wetenschapper verbieden om de bron te gebruiken, maar hij kan ook een licentie (toestemming) geven om deze te gebruiken. Aan die licentie kunnen voorwaarden worden verbonden, zoals betaling van royalty's.²⁴ Het blijkt dat bij grote digitaliseringsprojecten soms onvoldoende geld wordt besteed aan het verkrijgen van licenties, waardoor hergebruik van bronnen in het geding kan komen. In deze gevallen lijkt de impact van het auteursrecht te worden onderschat.²⁵ Auteursrechtelijke beperkingen kunnen de doelstellingen van digital humanities mogelijk dwarsbomen. Immers, wat is de waarde van wetenschap als bronnen niet mogen worden hergebruikt? In hoeverre kan nog big data onderzoek worden verricht als het auteursrecht dit beperkt?

¹⁶ De definitie is ontleend aan: Theo Thomassen, "De veelvormigheid van de archiefontsluiting en de illusie van de toegankelijkheid," in *Toegang. Ontwikkelingen in de ontsluiting van archieven*, bew. Theo Thomassen, Bert Looper en Jaap Kloosterman ('s-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2001), 17. De *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen* geeft geen definities van 'toegankelijkheid' en 'digitale toegankelijkheid.' Wel worden 'toegankelijke staat' en 'ontsluiting' gedefinieerd, maar ook hierbij wordt de rol van het auteursrecht onderbelicht, zie: Arnold den Teuling, *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen* ('s-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2007), 59. De 'toegankelijkheid' van digitale archieven is onderdeel van een breder debat, waarin tot uiting komt dat het grondrecht van informatievrijheid op gespannen voet kan staan met het auteursrecht, zie bijvoorbeeld: Bernt Hugenholtz, "Auteursrecht contra informatievrijheid in Europa," in *Van ontvanger naar zender*, bew. Wouter Hins en Aernout Nieuwenhuis (Amsterdam: Otto Cramwinckel, 2003), 157-174.

¹⁷ Zo observeert Sonja de Leeuw dat nationale auteursrechtwetgeving de toegang tot Europees erfgoed kan compliceren. Zie: Sonja de Leeuw, "Het archief als netwerk. Perspectieven op de studie van online televisie-erfgoed," *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14, nr. 2 (2012): 18-20. Vgl: Andreas Fickers, "Towards A New Digital Historicism? Doing History In The Age Of Abundance," *VIEW. Journal of European History and Culture* 1, nr. 1 (2012): 24 e.v.

¹⁸ Het begrip 'ontsluiten' betekent 'toegankelijk maken.' Ik gebruik de werkwoorden 'toegankelijk maken' en 'ontsluiten,' of de zelfstandige naamwoorden daarvan, door elkaar in deze scriptie.

¹⁹ Dit is ontleend aan: Andrea Meuzelaar: Andrea Meuzelaar, *Seeing through the archival prism: A history of the representation of Muslims on Dutch television* (Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 2014), 309-317.

²⁰ *Ibid.*, 309-317.

²¹ *Ibid.*, 1-9. Door archieven te beschouwen als instanties die macht hebben, kunnen zij volgens Terry Cook en Joan Schwartz worden gezien als sociale constructies. Zie: Joan Schwartz en Terry Cook, "Archives, Records, and Power. The Making of Modern Memory," *Archival Science* 2 (2002): 3.

²² Art. 1 Auteurswet (Aw). Zie "Auteurswet," geraadpleegd 31 juli 2015, http://wetten.overheid.nl/BWBR0001886/geldigheidsdatum_31-07-2015. De praktijk is complexer: het is mogelijk dat de oorspronkelijke maker zijn rechten overdraagt aan derden, de rechten berusten bij meerdere makers of bij zijn nabestaanden. Zie artt. 2(1) jo. 2(2) Aw jo. 3:95 BW.

²³ De exploitatierechten zijn neergelegd in artt. 12 t/m 14 Aw.

²⁴ Zie Bijlage 1 onder § 10.

²⁵ Zie bijvoorbeeld het project 'Beelden voor de Toekomst' waarbij de impact van het auteursrecht lijkt te zijn onderschat. Zie: Joris Zwetsloot, "Erfgoedproject 25 miljoen te duur," *Volkskrant*, 19 maart 2015. Zie ook: Marie-Christine Janssens, "De impact van het internet op de sector van het auteursrecht (of is het omgekeerd?). Een analyse aan de hand van de rechtspraak van het Hof van Justitie," *SEW, Tijdschrift voor Europees en economisch recht* 10 (2014): 454-467; June Besek e.a., *International Study on the Impact of Copyright Law on Digital Preservation* (Washington DC: Library of Congress, 2008); Robert Burrell en Allison Coleman, *Copyright Exceptions: The Digital Impact* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

1.3 Actoren

Bij de dynamiek tussen het Nederlandse auteursrecht en de doelstellingen van digital humanities zijn de volgende stakeholders betrokken: rechthebbenden op audiovisueel materiaal, zoals de REH;²⁶ intermediairs die verantwoordelijk zijn voor de ontsluiting van audiovisueel materiaal, zoals het Instituut van Beeld en Geluid (BenG);²⁷ organen die rechthebbenden faciliteren, zoals de FAC;²⁸ en eindgebruikers van materiaal, zoals wetenschappers van de Universiteit Utrecht (UU). Deze stakeholders uit het professionele maatschappelijk veld hebben in hun praktijk met het auteursrecht te maken en geven zelf vorm aan die praktijk. Zij worden hierna aangeduid als 'de actoren'.²⁹

1.4 Uitgangspunt onderzoek

Om erachter te komen hoe het spanningsveld tussen het auteursrecht en digital humanities functioneert, dient onderzocht te worden hoe de actoren dit ervaren. Dit roept de vraag op hoe de actoren spreken over het auteursrecht in relatie tot de doelstellingen van digital humanities. De actoren spreken over het auteursrecht op basis van 'veronderstellingen.' Met veronderstellingen worden 'aannames' bedoeld.³⁰ Veronderstellingen zijn een cultureel construct en vormend voor de praktijken van het auteursrecht.³¹ Hierbij spelen vragen als: welke veronderstellingen hebben de actoren over het auteursrecht? In hoeverre ervaren zij auteursrechtelijke problemen en dilemma's? Hoe stuurt het spreken over het auteursrecht de doelstellingen van digital humanities? Met 'sturen' wordt bedoeld 'een bepaalde richting geven aan'.³² Om deze vragen te beantwoorden, worden interviews geanalyseerd op basis van interpretatieve repertoires.

1.5 Relevantie en doel

Wetenschappelijk onderzoek naar digitaal erfgoed richt zich voornamelijk op mediaconvergentie en -transitie,³³ methodologische en theoretische implicaties als gevolg van de 'digital turn',³⁴ cultureel geheugen³⁵ en de technische infrastructuur van erfgoed. Hieronder vallen onderwerpen als interoperabiliteit, zoektools en -systemen, feitelijke toegankelijkheid etc.³⁶ De discoursanalytische vraag hoe diverse actoren spreken over de dynamiek tussen doelstellingen van digital humanities en het auteursrecht wordt echter nauwelijks gearticuleerd.

²⁶ Dit is een gefingeerde afkorting ter bescherming van de identiteit van de rechthebbende.

²⁷ "Beeld en Geluid," geraadpleegd 31 maart 2015, <http://www.beeldengeluid.nl>.

²⁸ Dit is een gefingeerde afkorting ter bescherming van de identiteit van de rechthebbende.

²⁹ Het begrip 'actor' is ontleend aan de Actor Network Theory (ANT), waarvan Bruno Latour een van de grondleggers is. Hoewel ANT een inspiratiebron is, heb ik besloten om ANT niet te gebruiken voor het onderzoek. ANT is weliswaar bruikbaar om te analyseren hoe verschillende actoren zich uiten over veranderende fenomenen binnen een maatschappelijke context, maar ik twijfel eraan of ANT een verklarende theorie is. Volgens Latour zelf is ANT een onderzoeksmethode. Bovendien blijkt het toepassen van ANT niet gemakkelijk, omdat het de vraag blijft hoe ik 'translaties' zou moeten maken. Voorts stelt Latour dat 'de waarheid' in zekere zin kan bestaan, al is die continu onderhevig aan verandering. Echter, in de lijn van Nietzsche denk ik dat er geen sprake kan zijn van 'de waarheid,' slechts van interpretaties van individuen. Zie: Robert Anderson, "Nietzsche on Truth, Illusion, and Redemption," *European Journal of Philosophy* 13, nr. 2 (2005): 185-225. Zie over ANT: Bruno Latour, *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory* (Oxford University Press: Oxford 2005). Zie voor het problematische karakter van ANT: Nick Couldry, "Actor Network Theory and Media: Do They Connect and on what terms?," in *Cultures of Connectivity*, bew. Andreas Hepp e.a. (Creskill: The Hampton Press, 2008), 93-110.

³⁰ "Van Dale," geraadpleegd 4 juli 2015, <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=veronderstelling&lang=nn#.VZfdqUZQKSo>.

³¹ Dit idee over 'cultureel construct' komt van Vincent Crone. Zie voor het begrip 'praktijken' verder § 2.4.4.

³² "Van Dale," geraadpleegd 6 juli 2015, <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=sturen&lang=nn#.VZrqlfQKSo>.

³³ Henry Jenkins, "The Cultural Logic of Media Convergence," *International Journal of Cultural Studies* 7, nr. 1 (2004): 33-43; Henry Jenkins, *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide* (New York: University Press, 2006); David Thorburn en Henry Jenkins, "Introduction: Towards an Aesthetics of Transition," in *Rethinking Media Change: the aesthetics of transition*, bew. David Thorburn en Henry Jenkins (Cambridge: MIT Press, 2004), 1-3.

³⁴ Andreas Fickers, "Towards A New Digital Historicism? Doing History In The Age Of Abundance," *VIEW. Journal of European History and Culture* 1, nr. 1 (2012): 19-26; Andreas Fickers, "Digital Media History. Five questions, five theses," Luxemburg: Universiteit van Luxemburg, 2014. Keynote voor BenG-congres, geraadpleegd 31 maart 2015, <http://www.beeldengeluid.nl/en/programma-stop-de-tijd>.

³⁵ Berber Hagedoorn, "Television as a Hybrid Repertoire of Memory New Dynamic Practices of Cultural Memory in the Multi-Platform Era," *VIEW. Journal of European Television History and Culture* 3, nr. 2 (2012): 52-64.

³⁶ Jasmijn van Gorp, "Looking For What You Are Looking For. A Media Researcher's First Search In A Television Archive," *VIEW. Journal of European History and Culture* 1, nr. 3 (2013): 1-7; Marc Bron e.a., "Aggregated Search Interfaces in Multi-session Search Tasks," *SIGIR '13: 36th international ACM SIGIR conference on research and development in information retrieval* (Dublin: ACM, 2013); Marc Bron e.a., "Ingredients for a User Interface to Support Media Studies Researchers in Data Collection," *EuroHCIR 2012: 2nd European Workshop on Human-Computer Interaction and Information Retrieval* (Nijmegen: EuroHCIR, 2012); Bouke Huurnink e.a. "AVResearcher: Exploring Audiovisual Metadata," *DIR 2013: Dutch-Belgian Information Retrieval Conference* (Delft: DIR, 2013); Pelle Snickars, "If Content is King, Context is its Crown," *Journal of European Television History and Culture* 1, nr. 1 (2012): 34-39.

Er zijn mij geen repertoire analyses bekend omtrent manieren van spreken over het auteursrecht.^{37,38} Het doel van het onderzoek is om grip te krijgen op de werking en inhoud van het vorenbedoelde actuele, dynamische debat. Door onderzoek te doen naar het spreken, beoog ik gelijk conceptuele verheldering te verkrijgen omtrent het begrip 'toegankelijkheid' van een archief.

1.6 Hoofdvraag en deelvragen

Gelet op het voorgaande kom ik tot de volgende hoofdvraag en deelvragen:

Hoe stuurt het spreken van de actoren BenG, wetenschappers, REH en FAC over het Nederlandse auteursrecht de doelstellingen kennisoverdracht en kennisvergarig van digital humanities?

1. In hoeverre hebben de actoren veronderstellingen over het auteursrecht – en voor zover zij die hebben – welke veronderstellingen hebben zij daarover?
2. In hoeverre is er een spanningsveld tussen de veronderstellingen van de actoren over het auteursrecht?
3. In hoeverre dragen de veronderstellingen van de actoren over het auteursrecht bij aan de doelstellingen kennisoverdracht en kennisvergarig van digital humanities?
4. In hoeverre doen de veronderstellingen over het auteursrecht van de actoren afbreuk aan de doelstellingen kennisoverdracht en kennisvergarig van digital humanities?

2 Methodologie

2.1 Type onderzoek

De aangewezen methode om inzicht te krijgen in het spreken van de actoren, is de kwalitatieve survey methode.³⁹ Ik heb semigestructureerde diepte-interviews afgenomen, omdat deze geschikt zijn om posities, rollen en visies van respondenten op een genuanceerde manier te onderzoeken. Daarbij is het mogelijk om achteraf te reflecteren op verbale en non-verbale manieren van spreken.⁴⁰

Verder is kwalitatief onderzoek geschikt (a) omdat weinig bekend is over hoe wordt gesproken over auteursrechtpraktijken, waardoor het explorierend karakter van pas komt; (b) om subjectieve realiteiten van respondenten te onderzoeken; en (c) om verder te kijken dan loutere categorisering van componenten. Het richt zich immers op het begrijpen van de essentie van een fenomeen.⁴¹ Hierbij wil ik begrijpen hoe sociale betekenisgeving tot stand komt en hoe sociale processen verlopen.⁴²

Om een representatieve analyse te kunnen maken, zijn interviews afgenomen van: de

³⁷ Zo hebben de volgende zoektermen geen relevante resultaten opgeleverd via scholar.google.nl, de Catalogus van de bibliotheek van de UU, Web of Science, Scopus, Lexis Nexis en Igitur d.d. 29 en 30 juli 2015: 'discours auteursrecht,' 'discourse auteursrecht,' 'discourse intellectueel eigendom,' 'discours intellectueel eigendom,' 'discourse copyright,' 'discours copyright,' 'discourse intellectual property,' 'discours intellectual property,' 'repertoire copyright,' 'repertoire auteursrecht' en 'interpretative copyright.'

³⁸ Aanbevolen literatuur om het onderzoek in een bredere context te plaatsen: Benjamin de Cleen, "Downloading as piracy: Discourse and the Political Economy of the recording Industry," in *Discourse Theory and Cultural Analysis*, bew. Nico Carpentier en Erik Spinoy (Broadway: Hampton Press, 2008), 245-269; Tim Hope en Richard Sparks, *Crime, Risk and Insecurity: Law and Order in Everyday Life and Political Discourse* (Londen: Routledge, 2000); John Tehranian, "Whither Copyright? Transformative Use, Free Speech and an Intermediate Liability Proposal," *BYU Law Review* 5 (2005): 1201-1257; Sal Humphreys, "The challenges of intellectual property for users of social networking sites: a case study of Ravelry," *Proceedings Mind Trek* (2008): 1-5; Mark Rose, "Copyright and Its Metaphors," *UCLA Law Review* 50, nr. 1 (2002): 1-15; Andrea Leverentz, *The Ex-Prisoner's Dilemma. How Women Negotiate Competing Narratives of Reentry and Desistance* (Piscataway: Rutgers University Press, 2014); Jenny Roth en Monica Flegel, "It's like rape: metaphorical family transgressions, copyright ownership and fandom," *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 28, nr. 6 (2014): 901-913; Martin Zeilinger, "Live coding the law: Improvisation, code, and copyright," *Computer Music Journal* 38, nr. 1 (2014): 77-89; Tito Rendes, "Time-shifted morality: a critique of the legal discourse on online copyright infringement," *Queen Mary Journal of Intellectual Property* 5, nr. 1: 28-45. Voor een wetsanalyse van het auteursrecht zij verwezen naar Bijlage 1.

³⁹ Dimitri Mortelmans, *Kwalitatieve analyse met Nvivo* (Leuven: Acco, 2011), 16-17.

⁴⁰ Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 16 e.v.; Ben Baarda e.a., *Basisboek kwalitatief onderzoek* (Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2013), 143-174.

⁴¹ Ontleend aan: Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 16 e.v.; Baarda, *Kwalitatief onderzoek*, 143-174.

⁴² Gelet op het problematische karakter van het begrip 'kwalitatief onderzoek,' lijkt het me weinig zinvol om dit te definiëren: Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 16 e.v.; Norman Denzin en Yvonna Lincoln, *Handbook of Qualitative Research* (Thousand Oaks: Sage, 1994), 3; Norman Denzin en Yvonna Lincoln, *Handbook of Qualitative Research* (Thousand Oaks: Sage, 2000), 3.

senior-beleidsadviseur alsmede de medewerker publieksparticipatie van BenG; drie wetenschappers van de UU, waarvan twee studenten en een universitair docent; twee FAC-juristen en een REH-jurist. Zij vertegenwoordigen de actoren. Met uitzondering van de twee studenten, gaat het om professionals die niet op persoonlijke titel spreken, maar namens de actoren.⁴³

Het voortdurend afwisselen van waarnemen, analyseren en reflecteren heeft geduurd totdat de iteraties geen nieuwe inzichten meer opleverden en sprake was van saturatie.⁴⁴ Het verzamelen van data kende een enigszins cyclisch verloop.⁴⁵ Het interviewen is afgewisseld met bestuderen en lezen van transcripties.

Een geschikte casus waarbij de actoren samenkomen op het snijvlak van auteursrecht en digital humanities, is het online portal Academia.⁴⁶ Aangezien de kern van het onderzoek betrekking heeft op de analyse van manieren van spreken, vormt Academia enkel de aanleiding om vragen over te stellen.⁴⁷

2.2 Casus: Academia

2.2.1 Wetenschappers

Het digitale archief van Academia bestaat uit historisch televisie- en filmmateriaal, dat afkomstig is uit archieven van BenG.⁴⁸ Academia is relevant voor wetenschappers, omdat zij als eindgebruikers voor educatieve, non-commerciële doeleinden toegang kunnen krijgen tot circa 70.000 streaming bronnen, die onderdeel uitmaken van ons digitaal erfgoed.⁴⁹

Om het audiovisueel materiaal van Academia te raadplegen, kunnen wetenschappers met een account inloggen op een online omgeving.^{50,51} Als wordt gesproken over 'materiaal,' wordt 'audiovisueel materiaal' bedoeld. De wetenschappers houden zich niet professioneel bezig met het auteursrecht, maar maken voor onderzoek of onderwijs – dat onderdeel van hun professie kan zijn – gebruik van materiaal van Academia.

Ik verwacht dat wetenschappers in hun rol als onderzoeker of onderwijzer een groot belang hebben bij vrijelijke toegankelijkheid van materiaal. Als wordt gesproken over 'de Wetenschappers,' worden de respondenten tezamen bedoeld.⁵² Hiermee beoog ik niet te spreken over 'alle wetenschappers' in Nederland.⁵³

2.2.2 REH en FAC

De feitelijke rechthebbenden van het materiaal op Academia zijn de omroepen, zoals de REH of haar licentiegevers.⁵⁴ De omroepen sluiten contracten met derde rechthebbenden, zoals producenten, regisseurs en individuele makers.⁵⁵ REH heeft de publiekrechtelijke taak om programma's te maken op het gebied van cultuur en educatie.

De omroepen worden gefaciliteerd door de FAC.⁵⁶ FAC is een bestuursorganisatie met de publiekrechtelijke taak om een gevarieerd media-aanbod te faciliteren voor alle groepen in de maatschappij.⁵⁷ Deze taak wordt gedeeltelijk gefinancierd met overheids-geld.⁵⁸ Ook faciliteert FAC de kanalen waarop de omroepen kunnen uitzenden.⁵⁹ Verder betaalt FAC royalty's aan de rechthebbenden in verband met de exploitatie van televisie-programma's. FAC betaalt deze royalty's vaak via collectieve rechtenbeheer organisaties

⁴³ De respondenten hebben mogelijk niet exact dezelfde perspectieven als hun collega's. Zij hebben ook banden met andere regimes, zoals vorige werkgevers, vrienden, familie etc. Ik beschouw ze echter als vertegenwoordigers.

⁴⁴ Op een gegeven moment kwamen de antwoorden van de respondenten namelijk terug.

⁴⁵ Vgl. Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 21.

⁴⁶ De casus is opgenomen ná de vraagstelling, omdat het onderzoek generaliseerbaar beoogt te zijn.

⁴⁷ Dit betekent ook dat het mogelijk is dat niet alle actoren evenveel kennis hebben van Academia.

⁴⁸ "Academia," geraadpleegd 31 maart 2015, <https://www.academia.nl>. Het radiomateriaal laat ik buiten beschouwing.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Een persoonsgebonden account: "Hulp Academia," geraadpleegd 23 mei 2015, <http://www.academia.nl/faq/28341>.

⁵¹ Een verschil tussen Academia en een project als EUScreen is dat EUScreen toegankelijk is voor iedereen met internetverbinding. Bovendien richt EUScreen zich op materiaal uit Europa, terwijl Academia op Nederlands televisie erfgoed is gericht. Nu wordt gefocust op het gebruik van materiaal door wetenschappers in Nederland onder Nederlands auteursrecht, beperk ik me tot Academia. Zie: "EUScreen," geraadpleegd 24 mei 2015, <http://www.euscreen.eu>.

⁵² Dus de twee studenten en docent tezamen. Zie hiervoor onder § 2.1.

⁵³ Ik geef waar mogelijk aan waar sprake is van de docent of één of twee studenten. Ik spreek niet over student I en student II etc., omdat afbreuk kan doen aan de leesbaarheid.

⁵⁴ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 2.

⁵⁵ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 2.

⁵⁶ Dit is een gefingeerde afkorting ter bescherming van de identiteit van de rechthebbende. 'FAC' is de afkorting voor de bestuursorganisatie die de rechthebbende faciliteert.

⁵⁷ De FAC is dus eigenlijk geen 'omroep.'

⁵⁸ Dit geld is afkomstig van het Ministerie van OCW.

⁵⁹ Zoals televisiezenders en websites.

(CBO's), die de gelden verdelen onder de rechthebbenden.⁶⁰

Van FAC heb ik twee juristen gesproken en van REH één jurist. Allen houden zich al jaren professioneel bezig met het auteursrecht.⁶¹ Ik verwacht dat FAC als facilitator en REH als rechthebbende vanuit hun rol niet wensen dat materiaal vrijelijk beschikbaar komt ten behoeve van de Wetenschappers. Ik spreek bij de analyse niet over één of meerdere respondenten van beide instituties, maar over de 'REH en FAC'.⁶² Aangezien ik vooraf niet wist dat de omroepen de rechthebbenden zijn op het materiaal – dus niet FAC – ben ik content met het feit dat één REH-respondent is geïnterviewd.

2.2.3 BenG

BenG is als archiefinstelling verantwoordelijk voor de ontsluiting van materiaal via Academia. Zij is niet rechthebbende op het materiaal, maar een intermediair. Het materiaal bevat metadata, die door BenG zijn toegevoegd.⁶³

De respondenten van BenG zijn geen juristen, maar houden zich wel al jaren professioneel bezig met het auteursrecht.⁶⁴ Ik verwacht dat BenG in haar rol als intermediair een groot belang heeft bij een vrijelijke ontsluiting van materiaal ten behoeve van de Wetenschappers. Ik spreek bij de analyse niet over één van beide of beide respondenten, maar over 'BenG'.⁶⁵

2.2.4 Juridische context

Academia functioneert binnen de juridische context van de Archiefovereenkomst en de Auteurswet. Een analyse van de Auteurswet is opgenomen onder Bijlage 1.^{66,67}

Archiefovereenkomst

FAC en BenG hebben met een aantal rechthebbenden en CBO's een collectieve overeenkomst gesloten in het kader van de ontsluiting van materiaal via Academia: de Archiefovereenkomst.⁶⁸ De rechthebbenden bestaan uit omroepen, zoals REH. BenG is verantwoordelijk voor de ontsluiting van het materiaal via Academia. De rechthebbenden hebben vooraf een licentie gegeven voor specifieke vormen van non-commercieel, educatief gebruik.⁶⁹ De UU kan op abonnementsbasis Academia gebruiken.⁷⁰ Hiervoor moet zij royalty's betalen, die onder de rechthebbenden worden verdeeld. De UU geeft onder voorwaarden toestemming aan de Wetenschappers om Academia te gebruiken.⁷¹ Op de UU en de Wetenschappers zijn de algemene voorwaarden van Academia van toepassing, waarin is geregeld hoe en wanneer gebruik mag worden gemaakt van het materiaal.⁷²

⁶⁰ Een CBO is een organisatie die zorgt voor inning en repartitie van royalty's namens een groot aantal rechthebbenden. Voorbeelden van CBO's zijn Buma/Stemra, Vevam, Sekam, Sena, Lira etc. Zie Bijlage 1 onder § 12.

⁶¹ Zie Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 2.

⁶² Als REH en FAC het oneens met elkaar zijn, wordt dat expliciet vermeld. Bovendien trekken 'REH en FAC' samen op in het interview en faciliteert de één de ander.

⁶³ "Beeld en Geluid," geraadpleegd 31 maart 2015, <http://www.beeldengeluid.nl>.

⁶⁴ Zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 1; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 2.

⁶⁵ De afkorting 'BenG' wordt bij de repertoire analyse in de vrouwelijke vorm gebruikt.

⁶⁶ De analyse in Bijlage 1 vindt onder meer plaats op basis van literatuur van Loonstra en Mok: Cees Loonstra en Martijn Mok, *Juridische vaardigheden* (Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2011), 35-44. In Bijlage 1 worden zowel de exploitatierechten als de uitzonderingen op het auteursrecht behandeld. Niet relevant zijn de volgende uitzonderingen: het overnemen van werken in kranten (art. 15 Aw), werken van de openbare macht zoals wetten (art. 15b Aw), uitleenrecht (art. 15c-g Aw), werken voor gebruik door gehandicapten (art. 15i Aw), korte opname, weergave en mededeling van een werk in het openbaar in bijvoorbeeld een televisiereportage (art. 16a Aw), reprorecht (art. 16h-m Aw), verweesde werken waarvan de oorspronkelijke maker niet meer vindbaar is (art. 16o-r), films van media-instelling die zijn geproduceerd voor 2003 en zijn gearchiveerd (art. 17 Aw), gemeentezang (art. 17c Aw), foto's van bouwwerken in openbare plaatsen (art. 18 Aw), incidentele verwerking van ondergeschikte betekenis in een ander werk (art. 18a Aw), parodieën (art. 18b Aw), werken in het kader van strafrechtelijk onderzoek (art. 22 Aw), openbare tentoonstelling en openbare verkoop (art. 23 Aw), gelijke schilderwerken (art. 24 Aw), gebruik van een gegevensverzameling (art. 24a Aw).

⁶⁷ Bijlage 1 vormt de 'bewijsvoering' waarnaar in de voetnoten wordt verwezen bij de analyse. Na overleg met Vincent Crone is besloten om het hoofdstuk over auteursrecht niet in de lopende tekst van de scriptie op te nemen. De kern van het onderzoek betreft immers geen wetsanalyse, maar de manieren van spreken van de actoren. Aanvankelijk wilde ik ook een beleidsanalyse doen. Deze is achterwege gelaten om de redenen die zijn beschreven in Bijlage 16.

⁶⁸ Verder zijn onder meer televisieproducenten partij bij de Archiefovereenkomst, maar dat is voor de scriptie irrelevant.

⁶⁹ Dat dergelijke afspraken bestaan heb ik op 11 maart 2015, 15 april 2015 en 6 juni 2015 vernomen van BenG en op 4 juni 2015 van REH en FAC.

⁷⁰ En circa 20 andere universiteiten. Ook hogescholen hebben deze mogelijkheid, maar die laat ik buiten beschouwing.

⁷¹ Dit is een soort van sublicentie. Voor gebruik is een inlogcode nodig die via Surfconext moet worden ingevoerd.

⁷² "Hulp bij Academia," geraadpleegd 28 juni 2015, <https://www.academia.nl/faq/28341>. Zie Bijlage 1 onder § 15.

Auteurswet

De belangrijkste bron van het Nederlandse auteursrecht is de Auteurswet.⁷³ Hierin is 'het auteursrecht' gedefinieerd als het uitsluitend recht van de maker of zijn rechtverkrijgenden om een 'werk' te exploiteren.⁷⁴ Het materiaal van Academia valt onder het begrip werk.⁷⁵ Het auteursrecht ontstaat automatisch door het maken van een werk.⁷⁶ Voor de verkrijging van het auteursrecht is het niet nodig dit te registreren.⁷⁷

Op grond van de Auteurswet kan de rechthebbende eenieder verbieden om zijn werk te gebruiken.⁷⁸ Omgekeerd betekent dit dat voor elk gebruik van een werk – waaronder een bewerking⁷⁹ – toestemming nodig is van de rechthebbende. Dit is slechts anders indien de gebruiker een licentie heeft of voldoet aan de wettelijke uitzonderingen op het auteursrecht.⁸⁰ Zo bevat de Archiefovereenkomst licenties omtrent het gebruik van het Academia-materiaal. Naast de licenties gelden de wettelijke uitzonderingen op het auteursrecht.⁸¹ Deze in de Auteurswet opgenomen uitzonderingen impliceren dat een werk mag worden gebruikt zonder toestemming van de rechthebbende. Voorbeelden die van belang zijn voor de praktijken binnen deze casus zijn het citaatrecht, de onderwijsexceptie en downloaden voor eigen gebruik.⁸²

Het citaatrecht betekent dat mag worden geciteerd uit een werk – ook materiaal van Academia – zonder voorafgaande toestemming van de rechthebbende.⁸³ De voorwaarden zijn dat de bron legaal is, het citeren redelijk is, aantal en omvang van de citaten door het doel worden gerechtvaardigd en bronvermelding plaatsvindt.⁸⁴ Er hoeft geen vergoeding aan de rechthebbende te worden betaald.

Voor de onderwijsexceptie gelden dezelfde criteria als voor het citaatrecht, maar er moet wel een billijke vergoeding aan de rechthebbenden worden betaald.⁸⁵ Bovendien geldt de onderwijsexceptie uitsluitend voor niet-commercieel onderwijs.⁸⁶

Het downloaden van materiaal voor eigen gebruik is geoorloofd, mits de bron legaal is en de gebruiker uitsluitend zelf, en voor zichzelf, kopieert.⁸⁷ De aan de rechthebbenden verschuldigde vergoeding, is verdisconteerd in de prijs voor een lege drager (zoals een BluRay-RW).^{88,89}

2.3 Data verzamelen

2.3.1 Topics en voorbeeldvragen

Vóór het benaderen van de respondenten, zijn topics en voorbeeldvragen (Bijlage 2) opgesteld. Daardoor kon ik beslagen ten ijs komen bij de respondenten en op een gerichte manier data verzamelen.

⁷³ De Wet op de naburige rechten, Mediawet, Europees en internationaal recht worden buiten beschouwing gelaten. Zie: Bijlage 1 onder § 1 t/m 3. Zoals uit de aanleiding en hoofdvraag blijkt, blijft de analyse beperkt tot nationaal recht.

⁷⁴ Parafraze van art. 1 Aw. De exploitatierechten bestaan uit openbaar maken en vereenvoudigen (artt. 12 t/m 14 Aw).

⁷⁵ Zie Bijlage 1 onder § 6 en § 12. Iedere afzonderlijke bron van Academia is in beginsel een beschermd 'werk'. Meer specifiek valt een film of documentaire onder een 'filmwerk' ex art. 45a Aw.

⁷⁶ Ontleend aan: Paul van der Kooij, *BoomBasics. Intellectuele Eigendom* (Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2014), 17. Bijlage 1 onder § 6 en § 12.

⁷⁷ In tegenstelling tot octrooirecht en merkrecht dat moet worden geregistreerd. Zie Bijlage 1 onder § 6.

⁷⁸ Dit volgt uit art. 1 Aw.

⁷⁹ Bij een 'bewerking' mogen persoonlijkheidsrechten niet worden veronachtzaamd. Zie Bijlage 1 onder § 8.

⁸⁰ Ervan uitgaande dat het werk niet in het publieke domein valt.

⁸¹ Het wegcontracteren van de uitzonderingen door middel van een overeenkomst, is waarschijnlijk niet mogelijk. Dit betekent dat de 'wettelijke uitzonderingen' op het auteursrecht in beginsel van toepassing blijven op het gebruik van materiaal op Academia. Zie: Bijlage 1 onder § 6 en § 15.

⁸² Voor meer informatie zij verwezen naar Bijlage 1 onder § 9.

⁸³ Ook audiovisueel materiaal kan worden geciteerd. Zie Bijlage 1 onder § 9.1

⁸⁴ Ontleend aan art. 15a Aw. Het maakt niet uit of een citaat commercieel of niet-commercieel wordt gebruikt. Zie: Bijlage 1 onder § 9.1.

⁸⁵ Dit volgt uit art. 16 Aw. Zie Bijlage 1 onder § 9.5.

⁸⁶ Art. 16 Aw en Bijlage 1 onder § 9.5.

⁸⁷ Kopiëren voor een derde, al dan niet tegen betaling, is verboden. Vgl. artt. 16b en 16c Aw. Zie Bijlage 1 onder § 9.3.

⁸⁸ Of een externe hard disk, CD-RAM, CD-RW, Blu Ray-R etc. Vgl. art. 16b en art. 16c Aw.

⁸⁹ Dat dikwijls voor commercieel gebruik van materiaal moet worden betaald aan rechthebbenden, blijkt uit: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 8, 12 t/m 19. Zie Bijlage 1 onder § 9 e.v.

2.3.2 Respondenten benaderen

Alle respondenten zijn per e-mail of via Facebook benaderd. Indien geen – of een afwijzende – reactie kwam op een interviewverzoek, is een andere respondent benaderd. Zo is het gelukt om de respondenten te werven.^{90,91}

2.3.3 Interviews afnemen

Voorafgaand aan de interviews heb ik de respondenten topics gemaild (Bijlage 3) en gevraagd of ik het interview mocht opnemen met een microfoon. Hiermee gingen alle respondenten akkoord.⁹² Ik heb zes interviews afgenomen.⁹³ De respondenten kregen de ruimte mij mee te nemen in hun gedachtegang om het verleden te kunnen reconstrueren.⁹⁴

Na enkele gesloten vragen zijn de topics behandeld op basis van open vragen.⁹⁵ Soms is context meegenomen naar een volgend interview. Een voorbeeld hiervan is dat de Wetenschappers stellen dat materiaal van de omroepen gratis hergebruikt moet kunnen worden, omdat hiervoor al is betaald door middel van rijksbelastingen. Deze stelling is later voorgelegd aan REH en FAC.

Met het verwerken van de interviews en het uploaden van de scriptie in de scriptiedatabase gingen alle respondenten akkoord, behalve REH en FAC. Zij willen niet dat het interview alsmede de analyse zonder meer worden gepubliceerd vanwege de 'politiek gevoelige' onderwerpen.⁹⁶

2.4 Data analyseren

Voor de data-analyse heb ik een overwegend inductieve strategie gehanteerd, waarbij ik op basis van specifieke waarnemingen ben gekomen tot meer algemene uitspraken.⁹⁷ Er zijn geen vooraf opgestelde hypothesen getoetst. De analyse kent de volgende fasen.⁹⁸

2.4.1 Exploratiefase

Nu alle interviews zijn opgenomen met een microfoon, bestaan de primaire bronnen uit geluidsopnamen. Elk interview is direct na afloop woordelijk getranscribeerd en vervolgens geanonimiseerd (Bijlagen 4 t/m 9).⁹⁹ Daarna heb ik de transcripties gelezen en herlezen. Vervolgens zijn de interviews geanalyseerd op basis van 'open coderen,' waarbij alle tekstfragmenten met een zo open mogelijk vizier zijn opgedeeld in labels. Per saldo zijn aparte betekenisgehelen geïsoleerd, die ik relevant acht voor het beantwoorden van de vragen.¹⁰⁰ Ik heb open gecodeerd totdat geen nieuwe labels meer nodig waren.¹⁰¹ Voor het open coderen is de software NVivo gebruikt.¹⁰²

⁹⁰ Het bleek niet gemakkelijk om studenten te vinden die Academia gebruiken. Een rondvraag in de UB op de Drift van 10 tot 14 april 2015 leverde niets op. Op basis van een verzoek in de Facebookgroepen 'MA FTV 13-14' en 'MA FTV 14-15' kwamen twee reacties.

⁹¹ Aanvankelijk wilde ik één student interviewen, maar toen bleek dat deze relatief weinig ideeën had over digital humanities en het auteursrecht, is besloten om een tweede student te interviewen. Het voordeel daarvan is dat ik hiermee kon 'testen' in hoeverre deze student beter op de hoogte was van de materie dan de eerste student. Verder REH en FAC stelden als voorwaarde om met alle respondenten tegelijk aanwezig te zijn vanwege het volgens hen politiek gevoelige karakter van het auteursrecht. Hoewel een groepsinterview nadelen heeft, omdat de respondenten de onderwerpen op elkaar konden afstemmen, ben ik hiermee akkoord gegaan. Het risico was anders te groot dat het interview niet zou doorgaan. Het was niet mogelijk om twee respondenten te spreken. Er kon niet meer tijd worden ingeruimd. Ik reflecteer hier verder op in de laatste paragraaf van deze scriptie.

⁹² De beleidsadviseur wilde een voorgesprek houden zonder microfoon. Ik heb toen uitgelegd dat het onderzoek zich richt op de manieren van spreken. Toen ging de respondent akkoord met opnames vanaf het begin.

⁹³ De eerste vijf betroffen individuele interviews van tussen de 60 en 75 minuten; het zesde betrof een groepsinterview met eerst twee respondenten en vervolgens met drie met een totale duur van 1 uur en 50 minuten.

⁹⁴ Alle interviews hebben plaatsgevonden in Nederland op de werkvloer van de actoren op de volgende data: BenG: 15 april 2015 en 6 mei 2015; wetenschappers: 7 mei 2015, 18 mei 2015 en 29 mei 2015; REH en FAC: 4 juni 2015.

⁹⁵ De gesloten vragen hebben betrekking op de naam en functie van de respondenten.

⁹⁶ Blijkens een e-mail van 23 juni 2015, beschouwen REH en FAC het interview als 'ongebreidelde aantekeningen,' die niet voor publicatie in aanmerking komen.

⁹⁷ Baarda e.a., *Kwalitatief onderzoek*, 220.

⁹⁸ De fasen zijn afkomstig uit grounded theory. Zie: Baarda e.a., *Kwalitatief onderzoek*, 220-249; Anselm Strauss en Juliet Corbin, *Basics of qualitative research: Grounded Theory procedures and techniques* (Newbury Park: Sage, 1990), 101 en 123-143. Zie ook: Linda Duits, *Multi-girl-culture: An ethnography of doing identity* (Amsterdam: Vossiuspers, 2008), 73 e.v. Vgl. Hennie Boeije, *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen* (Den Haag: Boom Onderwijs, 2008).

⁹⁹ Met 'woordelijk' wordt bedoeld dat de 'uhs' en 'ahs,' en waar relevant de nadruk op woorden, is aangegeven. Nu het gaat om de manieren van spreken van de actoren, en niet de natuurlijke personen, zijn deze geanonimiseerd.

¹⁰⁰ Vgl. Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 17 e.v.

¹⁰¹ Fred Wester, *Strategieën voor kwalitatief onderzoek* (Bussum: Coutinho, 1996), 86; Baarda e.a., *Kwalitatief onderzoek*, 165-168. Zie onder § 3.1 en Bijlage 10.

¹⁰² NVivo versie 10 is gebruikt. NVivo is efficiënt en heeft een groot aantal analyse instrumenten. Zie: Matthew Miles en Michael Huberman, *Qualitative Data Analysis* (Thousand Oaks: Sage, 1994), 311 e.v.

2.4.2 Specificatiefase

Sommige labels komen dubbel voor, omdat deze nog niet aan elkaar zijn gerelateerd. Daarom heb ik labels met elkaar vergeleken en labels met soortgelijke strekking samengevoegd onder één noemer.¹⁰³ Het doel daarvan is het hanteerbaar maken van de set van labels door deze samen te voegen in een kleinere set van topics.¹⁰⁴

2.4.3 Reductiefase

In de reductiefase ben ik op zoek gegaan naar samenhang en patronen om een totaalbeeld te krijgen.¹⁰⁵ Ik heb gezocht naar mogelijke verbanden tussen de topics onderling. Hieruit volgen drie hoofdcategorieën die de basis leggen voor de interpretatieve repertoires.¹⁰⁶

2.4.4 Integratiefase: interpretatieve repertoires

In de laatste fase van de onderzoekscyclus heb ik de verschillende codes van betekenisconstructie gebruikt om 'interpretatieve repertoires' (repertoires) te formuleren, zoals die door de actoren zijn gehanteerd.¹⁰⁷ De repertoires reflecteren de logica in het discours omtrent de praktijken van het auteursrecht.

'Repertoires' zijn door Jonathan Potter en Margaret Wetherell gedefinieerd als systematische patronen van taalgebruik die worden gehanteerd als bouwstenen voor het beschrijven van cognitieve processen, handelingen en overige ideologisch beladen fenomenen.¹⁰⁸ De functie van repertoires is om een bepaald argument of positie op te werpen.¹⁰⁹ Repertoires zijn te beschouwen als 'analyse-eenheid in een bijzondere vorm van discoursanalyse.'¹¹⁰ Dit betekent dat een repertoire een onderdeel is van een discours.¹¹¹ Een discours is volgens Michel Foucault een geheel van uitspraken dat past bij dezelfde discursieve formatie.¹¹² Van 'discursieve formatie' is sprake als in een groep van uitspraken een zelfde referentiesysteem kan worden opgezocht en beschreven.¹¹³ Hiermee wordt echter

¹⁰³ Dit wordt ook wel 'axiaal coderen' genoemd. Zie: Baarda e.a., *Kwalitatief onderzoek*, 230. Zie verder: Bijlage 11.

¹⁰⁴ Ook zijn de nieuwe topics met de oude topics vergeleken in Bijlage 11.

¹⁰⁵ Dit wordt ook 'selectief coderen' genoemd. Zie: Baarda e.a., *Kwalitatief onderzoek*, 239. Zie verder: Bijlage 12.

¹⁰⁶ De laatste fase in het proces is het verbinden van de concepten met elkaar: Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 31.

¹⁰⁷ Zie voor literatuur over repertoires: Nigel Gilbert en Michael Mulkey, *Opening Pandora's box: A sociological analysis of scientists' discourse* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984); Jonathan Potter en Margaret Wetherell, *Discourse and social psychology* (London: Sage, 1987); Margaret Wetherell, "Positioning and Interpretative Repertoires: Conversation Analysis and Post-Structuralism in Dialogue," *Discourse & Society* 9 (1998): 387-412; Nigel Edley, "Analysing masculinity. Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions," in *Discourse as data. A guide for analysis*, bew. Margaret Wetherell, Stephany Taylor en Simeon Yates (London: Sage, 2001), 189-228; Maykel Verkuyten, *Redelijk racisme. Gesprekken over allochtonen in oude stadswijken* (Amsterdam: University Press, 1997).

¹⁰⁸ Parafraze ontleend aan: Potter en Wetherell, *Discourse*, 149. Zie ook letterlijk: "Qualitative Research," geraadpleegd 7 mei 2015, <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/246/543>. Zie: Irene Costera Meijer, "The colour of soap opera: an analysis of professional speech on the presentation of ethnicity," *European Journal of Cultural Studies* 4, nr. 2 (2001): 207-230. Vgl.: Jurriaan Omló, *Integratie én uit de gratie? Perspectieven van Marokkaans-Nederlandse jongvolwassenen* (Delft: Eburon, 2011), 33.

¹⁰⁹ Jonathan Potter en Margaret Wetherell, "Rhetoric and Ideology. Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires," in *Analysing Everyday Explanation. A Casebook of Methods*, bew. Charles Antaki (London: Sage Publications, 1988), 175 e.v.

¹¹⁰ Citaat uit: Linda Duits, "Normen en waarden in multiculturele meisjescultuur," *Pedagogiek* 30, nr. 1 (2010): 9. Dit artikel is gebaseerd op haar proefschrift (zie voetnoot 98). Zie verder: Andrew Tolson, *Mediations. Text and Discourse in Media Studies* (New York: St. Martin's Press, 1996), 185-217; Potter en Wetherell, "Rhetoric and Ideology," 183.

¹¹¹ Zie voor meer literatuur over discoursanalyse: James Paul Gee, *An introduction to discourse analysis. Theory and method* (New York: Routledge, 2011); James Paul Gee, *How to do discourse analysis. A Toolkit* (New York: Routledge, 2009); Teun van Dijk, *Society and discourse. How social contexts influence text and talk* (Cambridge: Cambridge, 2009); Teun van Dijk, *Discourse and context. A sociocognitive approach* (Cambridge: Cambridge, 2008).

¹¹² Michel Foucault, *L'Archéologie du savoir* (Paris: Gallimard, 1969). Verwezen wordt naar de vertaling: Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, vertaald door Sheridan Smith (New York: Pantheon, 1972), 21 e.v. en 199 e.v.

¹¹³ *Ibid.*, 31 e.v. Zie voor 'discursieve formatie': Mark Lambrechts, *Michel Foucault. Excerpten en kritieken* (Nijmegen: SUN, 1982), 33. Zie eveneens het proefschrift van Vincent Crone, *De kwetsbare kijker. Een culturele geschiedenis van televisie in Nederland* (Amsterdam: Vossiuspers UvA, 2007), 19 e.v. Crone neemt als startpunt de theorie van Foucault en bespreekt vervolgens het gedachtegoed van Laclau en Mouffe. Laclau en Mouffe hebben hun theorie onder meer verwoord in: Ernesto Laclau en Chantal Mouffe, *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics* (London: Verso, 1985). De discours-theorie van Laclau en Mouffe heeft invloeden uit het (post)marxisme en post-structuralisme. Weliswaar introduceren Laclau en Mouffe bruikbare begrippen, zoals 'subjectpositie,' 'nodal point' en 'articulatie,' maar ik meen dat hun theorie niet zo gemakkelijk empirisch toepasbaar is voor deze scriptie. Ook Howarth heeft hierop kritiek: David Howarth, "Discourse theory and political analysis," in *Research strategies in the social sciences*, bew. Elinor Scarborough en Eric Tanenbaum (Oxford: Oxford University Press, 1998), 291. Vgl. Nico Carpentier en Erik Spinoy, "Introduction. From the political to the Cultural," in *Discourse Theory and Cultural Analysis*, bew. Nico Carpentier en Erik Spinoy (Broadway: Hampton Press, 2008), 13-16. Ik werk de theorie van Laclau en Mouffe verder niet uit.

niet duidelijk wat de indicatoren zijn om binnen een discours repertoires te vinden. De indicatoren voor repertoires zijn spreekwijzen, metaforen,¹¹⁴ tegenstellingen of binaire opposities,¹¹⁵ bepaald grammaticaal gebruik en opvallende woordkeuzen.¹¹⁶

Volgens Linda Duits verschaffen repertoires sjablonen voor de wijze 'waarop mensen reflecteren op zichzelf en hun handelen.'¹¹⁷ Dit impliceert dat repertoires de identiteit van mensen vormgeven en dat identiteit een reflexief project is.¹¹⁸ Dit kan ook identiteit betreffen van een niet-natuurlijke persoon.¹¹⁹ Bovendien stelt Duits dat repertoires een bijzondere argumentatieve kracht hebben, omdat ze zijn gebaseerd op 'gezaghebbende, algemeen geaccepteerde argumenten, die de relatie met een achterliggende ideologie laten zien.'¹²⁰ Een ideologie is een geheel van denkbeelden over de mens of samenleving.¹²¹ Repertoires geven volgens Duits betekenis aan ideologische dilemma's waarmee mensen worden geconfronteerd.¹²² Daarbij zijn repertoires geen vaste beschrijvingen van de realiteit, maar 'waarneembare, flexibele regels en raamwerken.'¹²³ Repertoires die mensen hanteren kunnen met elkaar conflicteren, afhankelijk van de omstandigheden en doelen die mensen met een gesprek willen bereiken. Dit verklaart mede dat mensen tegenstrijdige meningen kunnen hebben binnen hetzelfde repertoire.¹²⁴ Dit betekent ook dat mensen een bepaalde positie innemen in het discours; deze positie kan veranderen.¹²⁵

Een repertoire analyse is geschikt voor het onderzoek, omdat daarmee kan worden geanalyseerd 'wat' de actoren veronderstellen omtrent het auteursrecht en 'hoe' zij zich daarover uiten. Op basis van de resultaten van het coderen, heb ik uit de transcripten verklaringen en betekenissen gehaald, die de actoren toekennen aan de manieren waarop het auteursrecht wordt gepraktiseerd. Vervolgens zijn repertoires gereconstrueerd.¹²⁶

Duits merkt op dat patronen als afzonderlijke repertoires kunnen worden beschouwd 'als zij in verschillende passages voorkomen'¹²⁷ en wanneer de respondenten zich bewust zijn van 'mogelijke inconsistenties tussen de repertoires.'¹²⁸ Daarom heb ik gezocht naar terugkerende thema's, uitdrukkingen, vergelijkingen en momenten waarop repertoires mogelijk conflicteren. Ik geef mij daarbij rekenschap van de functies die repertoires kunnen hebben, zoals uitleg, rechtvaardiging, verontschuldiging of beschuldiging.¹²⁹

¹¹⁴ Volgens cognitieve linguïsten Lakoff en Johnson zijn metaforen geworteld in menselijke ervaringen. Zie: George Lakoff en Mark Johnson, *Metaphors we live by* (Chicago: University of Chicago Press, 1980), 5 en 19.

¹¹⁵ Binaire opposities worden onder meer beschreven door Lévi-Strauss, zie: Claude Lévi-Strauss, *Le cru et le cuit* (Paris: Plon, 1964); Claude Lévi-Strauss, *Structural anthropology*, vertaald door C. Jacobson (New York: Basic Books, 1963).

¹¹⁶ Katrien de Koster, *De jeugdzorg van tegenwoordig. Het hervormingsproces naar een integrale hulpverlening* (Gent: Academia Press, 2007), 110.

¹¹⁷ Duits, "Normen en waarden," 10-11.

¹¹⁸ *Ibid.*, 10-11 en 14. Duits baseert zich op socioloog Giddens, die identiteit als een reflexieve onderneming beschouwt: Anthony Giddens, *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age* (Cambridge: Polity Press, 1991), 244. In haar proefschrift verwijst Duits ook naar het gedachtegoed van Stuart Hall, zie: Duits, *Multi-Girl-Culture*, 32 e.v. Stuart Hall adresseert het nut van identiteit: Stuart Hall, "Introduction: who needs identity?," in *Questions of cultural identity*, bew. Stuart Hall en Paul du Gay (London: Sage, 1996), 1-2.

¹¹⁹ Zie voor literatuur over de identiteit van niet-natuurlijke persoonlijke personen: Paola Allori en Giuliana Garzone, bew., *Discourse, Identities and Genres in Corporate Communication: Sponsorship, Advertising and Organizational Communication (Linguistic Insights)* (Bern e.a.: Peter Lang AG, 2011); Cees van Riel, *Identiteit en imago: grondslagen van corporate communication* (Schoonhoven: Academic Service, 1996); Cees van Riel, *Identiteit en imago* (Den Haag: Academic service, 2010); Cees van Riel, *Corporate communication* (Alphen aan den Rijn: Samson, 2001); Cees van Riel, *Handboek corporate communication: geselecteerde artikelen voor het hoger onderwijs* (Alphen aan den Rijn: Adfo Specialists Group, 1999); Cees van Riel, *Identiteit en Imago. Een inleiding in de corporate communication* (Schoonhoven: Academic Service, 1992); Cees van Riel en Charles Fombrun, *Essentials of Corporate Communication* (Abingdon: Routledge, 2007).

¹²⁰ Citaat uit: Duits, "Normen en waarden," 10-11. Duits spreekt van 'grote argumentatieve kracht' van repertoires.

¹²¹ Daarbij komen volgens Carpentier in vrijwel alle praktijken politieke dimensies voor die bijdragen aan het in stand houden van overheersende ideologieën, zie: Nico Carpentier en Bart Cammaerts, "Hegemony, democracy, agonism and journalism. An interview with Chantal Mouffe," *Journalism Studies* 7, nr. 6 (2006): 964-975.

¹²² Duits, "Normen en waarden," 10.

¹²³ Costera Meijer, "The colour of soap opera," 207.

¹²⁴ Duits beschrijft dat de 'variabiliteit en inconsistentie in repertoires' verband houdt met ideologische dilemma's. Dit zijn volgens haar common sense opvattingen die met elkaar conflicteren, zie: Duits, "Normen en waarden," 10-11. Zie ook: Potter en Wetherell, *Discourse*, 149 e.v. Zie voor meer literatuur: Michael Billig e.a., *Ideological dilemmas: A social psychological of everyday thinking* (London: Sage, 1988).

¹²⁵ Stuart Hall spreekt over het innemen van 'subjectposities' in het discours, zie: Stuart Hall, "The work of representation," in *Representation. Cultural representations and signifying practices*, bew. Stuart Hall (London: Sage, 1997), 56. Zie in dit verband ook: Michel Foucault, *The history of sexuality. Volume I: An introduction*, vertaald door Robert Hurley (New York: Vintage books, 1990); Michel Foucault, "The subject and power," in *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*, bew. Hubert Dreyfus en Paul Rabinow (Chicago: University of Chicago Press, 1983), 208-226.

¹²⁶ Indachtig de inzichten van Duits, zie: Duits, "Normen en waarden," 9-25.

¹²⁷ Duits, "Normen en waarden," 11. Duits baseert zich op: Potter en Wetherell, *Discourse*, 169.

¹²⁸ *Ibid.*, 11.

¹²⁹ Potter en Wetherell, *Discourse*, 169.

Met een analyse van interviews wordt onderzocht hoe de actoren zich uiten over veronderstellingen over hun eigen handelen, culturen en denkwijzen. Daarbij beschouw ik het spreken als een materiële daad, een feitelijke handeling die gevolgen heeft in een – niet dé – werkelijkheid. Het spreken zelf alsmede het doorgronden daarvan vormen daarmee de praktijken, dit wil zeggen de werkelijkheden zoals die zich voordoen.¹³⁰ Daarbij sluit ik aan bij Foucault die meent dat het feit of iemand oordeelkundig is of recht van spreken heeft, niet is gegrond in de eenheid van kennis, doch op de macht om vast te stellen wat kennis is.¹³¹ Hoewel het lijkt alsof een spreker zijn kennis zelf gewaarwordt, ontstaat deze op basis van voorafgaande aannames in het discours.¹³² Het startpunt wordt daarbij gevormd door het spreken vanuit het perspectief van de actoren. Het eindpunt vormt de interpretatieve inhoudsanalyse daarvan.¹³³

2.5 Kwaliteit van het onderzoek

2.5.1 Validiteit en betrouwbaarheid

De volgende punten dragen bij aan de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.¹³⁴ Na formulering van een verantwoord onderzoeksvoorstel, zijn topics en een vragenlijst opgesteld.¹³⁵ Voor elk nieuw interview zijn oude interviews bestudeerd om nieuwe ideeën op te doen. Alle interviews zijn opgenomen en woordelijk getranscribeerd. Tot slot is nauwgezet gecodeerd en daarbij is steeds teruggegrepen op de dataset door middel van constante vergelijking.¹³⁶ Alle methodische stappen zijn uitgebreid vastgelegd.¹³⁷

Met dit onderzoek wordt een fenomeen in de diepte onderzocht op basis van een holistische visie.¹³⁸ Daarbij geldt dat de externe geldigheid van het onderzoek wordt vergroot, doordat de veronderstellingen van de actoren over het auteursrecht representatieve waarde hebben. De veronderstellingen hebben zich immers gevormd in het verleden en zullen niet snel veranderen in de toekomst. Bovendien zijn de actoren – met uitzondering van de twee studenten – professionals, die worden geacht te weten waarover ze spreken. Hun uitspraken zijn daarom in sociaal-culturele zin waardevol. Voorts hebben vergelijkbare actoren waarschijnlijk dezelfde veronderstellingen en belangen als de actoren die zijn geïnterviewd. Zo is een belang van BenG om digitaal erfgoed te ontsluiten. Dit geldt in het algemeen ook voor andere archiefinstellingen. Deze redenering geldt mutatis mutandis voor de Wetenschappers, REH en FAC. Daarom zijn de resultaten van dit onderzoek generaliseerbaar op het snijvlak van digital humanities en auteursrecht.¹³⁹

2.5.2 Invloed onderzoeker

De omgeving van de actoren staat centraal, maar ik ben me bewust van mijn eigen invloed door bijvoorbeeld kwesties over te hevelen van het ene naar het andere interview.¹⁴⁰

Hoewel de literatuur voor aanvang van de interviews slechts globaal is doorgenomen – om onbevangen onderzoek te kunnen doen – kende ik voorafgaand aan het onderzoek al de inhoud van de Auteurswet.¹⁴¹ Het voordeel daarvan is dat ik in de diepte kon gaan en heb kunnen inspelen op de context van wetgeving en jurisprudentie. Daarom beschouw ik de topics en voorbeeldvragen als ‘sensitizing concepts’.¹⁴²

¹³⁰ “Van Dale,” geraadpleegd 6 juli 2015, <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=praktijk&lang=nn#.VZmwakZQKSo>.

¹³¹ Deze parafraze is ontleend aan de website van de Universiteit Utrecht: “UU,” geraadpleegd 22 juli 2015, <http://www.uu.nl/wetfilos/wetfil02/bijsluiter/foucault.html>. Zie ook: “Kunstbus,” geraadpleegd 22 juli 2015, <http://www.kunstbus.nl/cultuur/michel+foucault.html>. Zie voor de primaire bronnen: Michel Foucault, *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, vertaald door Colin Gordon e.a. (New York: Pantheon Books, 1980), 79 e.v.; Michel Foucault, *L'ordre du discours* (Parijs: Gallimard, 1971). Vertaling: Michel Foucault, *De orde van het verhoor*, vertaald door Clasine Heering-Moorman (Meppel: Boom, 1976).

¹³² Ibid., voetnoot 131.

¹³³ Vgl. Jenn Anderson, *Communication Research: Issues and methods* (New York: McGraw-Hill, 1987), 245-253.

¹³⁴ Zie voor de begrippen ‘validiteit’ en ‘betrouwbaarheid’: David Silverman, *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction* (London: Sage, 2001), 225-232.

¹³⁵ Het onderzoeksvoorstel is op 2 april en 10 april 2015 aangepast. De eindversie van het voorstel dateert van 29 april 2015. Ik heb mijn eigen schrijven uit het voorstel letterlijk hergebruikt voor § 1.1 t/m 1.4, § 2.1 en § 2.4.4.

¹³⁶ Vgl. Mortelmans, *Kwalitatieve analyse*, 11 e.v.; Baarda, *Kwalitatief onderzoek*, 65.

¹³⁷ Zie onder § 2 en § 3 en Bijlagen 10 t/m 12.

¹³⁸ Holistisch onderzoek richt zich op sociaal-culturele processen als een vervlochten verzameling van dimensies waaruit deze processen zijn opgebouwd. Zie voor de letterlijke betekenis van holisme: “Encyclo,” geraadpleegd 5 juli 2015, <http://www.encyclo.nl/begrip/Holisme>. Vgl. James Lull, *Inside family viewing. Ethnographic research on television's audiences*. (London: Routledge, 1990), 19.

¹³⁹ Deze paragraaf is tot stand gekomen naar aanleiding van een onderhoud met Vincent Crone.

¹⁴⁰ Zie onder § 2.3.3.

¹⁴¹ Sinds 2008 ben ik advocaat en sinds 2011 advocaat op het gebied van onder meer het auteursrecht.

¹⁴² Baarda e.a., *Kwalitatief onderzoek*, 213.

2.6 Intertekstuele context

De respondenten verschijnen niet geheel onvoorbereid aan het begin van het interview. Er is sprake van een soort intertekstuele context.¹⁴³ Daarmee bedoel ik dat de respondenten: (a) van tevoren weten dat zij onderdeel zijn van onderzoek; (b) met voorkennis en vooronderstellingen het interview ingaan; (c) het interview hebben kunnen voorbereiden; (d) de mogelijkheid hebben om tijdens het interview hun eigen positie of belangen over te brengen; (e) een beperkt arsenaal hebben waaruit zij kunnen putten;¹⁴⁴ (f) gedeeltelijk fysiek en sociaal gebonden zijn aan hun werkplek, waar zij zijn geïnterviewd; en (g) wet en regelgeving al bestonden voor aanvang van de interviews.

Kortom: de respondenten zoeken vooraf naar een rol en positie van waaruit ze spreken.¹⁴⁵ Een mogelijke beperking hiervan is dat sociaal wenselijk wordt geantwoord, maar het voordeel is dat ik direct de diepte in kan gaan. Bovendien draagt dit bij aan hoe betekenis wordt gegeven aan de auteursrechtpraktijken.

3 Resultaten codering

3.1 Labels

De open codering van de interviews heeft geleid tot de volgende 27 labels:¹⁴⁶

	Label	Omschrijving	Referenties
1	Ervaringen gebruikswijzen audiovisueel materiaal	Spreken over manieren van gebruik van materiaal op Academia, zoals streamen, bewerken, kijken, verwerken en analyseren	267
2	Verwoorden wettelijk kader	Veronderstellingen van de actoren over onder meer de wettelijke uitzonderingen op het auteursrecht, zoals citaatrecht, downloaden voor eigen gebruik en onderwijsexceptie; ervaringen en veronderstellingen van de actoren bij wetsovertredingen en de handhaving daarvan	202
3	Onvrede over auteursrecht	Ervaringen van actoren betreffende problemen en dilemma's die zij tegenkomen in hun praktijk	132
4	Kennisaannames auteursrecht	Veronderstellingen van actoren over de inhoud en vorm van het auteursrecht; de mate waarin zij wel of geen idee over het auteursrecht hebben	130
5	Rolomschrijving actoren	Uitingen over uiteenlopende belangen, posities, taken en rollen die de actoren hebben. Zo is de ene actor rechthebbende op materiaal, terwijl de andere actor gebruiker is of intermediair	118
6	Oplossingsrichting auteursrecht	Spreken over een oplossingsrichting voor de problemen en dilemma's in het auteursrecht die de actoren ervaren; ambities en wensen over de toekomst van het auteursrecht	90
7	Opvattingen over geldzaken	Veronderstellingen van actoren over regelingen met betrekking tot royalty's ten behoeve van het gebruik van materiaal	79
8	Spanningsvelden auteursrecht en informatievrijheid	Spanningsvelden die de actoren ondervinden tussen het auteursrecht en de vrijheid van informatie	74
9	Inhoud overeenkomsten gebruik	Spreken over de inhoud van overeenkomsten ten aanzien van het gebruik van materiaal	71
10	Maatschappelijke fenomenen	Wensen en beschouwingen in het kader van maatschappelijke fenomenen, zoals digitalisering en ontsluiting van digitaal erfgoed	71
11	Digitale tools toegankelijkheid	Ervaringen met digitale tools om materiaal toegankelijk te maken, nuttig te kunnen gebruiken of te beschermen, zoals zoektools en inlogsystemen. Behalve Academia vallen hieronder ervaringen met open digitale platforms, zoals YouTube en EUScreen.	66

¹⁴³ Dit doet me denken aan de intertekstuele context die Van Zoonen e.a. beschrijven bij de intrede van het medium televisie: Liesbet van Zoonen, Jan Wieten en Babette van den Berg, "Het was niet bepaald een wereldwonder: de komst van de televisie in het Nederlandse gezinsleven," *Jaarboek mediageschiedenis 7* (1995): 117-146 en 243. Vgl. de 'television environment' die Tichi beschrijft: Cecelia Tichi, *Electronic Hearth. Creating an American Television Culture* (Oxford: Oxford University Press, 1991), 3.

¹⁴⁴ Al was het maar omdat hun vocabulaire niet eindeloos groot is.

¹⁴⁵ Hall spreekt over het innemen van 'subjectposities' in het discours: Hall, "The work of representation," 56.

¹⁴⁶ Zie Bijlage 10 voor een afbeelding van het NVivo-bestand.

12	Beschouwingen kennisoverdracht	Beschouwingen en wensen van de actoren over deze onderwijsdoelstelling van digital humanities	62
13	Zelfreflectie over kennis auteursrecht	Momenten van zelfreflectie van de actoren aangaande hun eigen kennis over het auteursrecht, zoals 'ik weet eigenlijk niet hoe het zit. Ik snap dat ik dus maar wat roep'	60
14	Wegwuiwen auteursrecht	Ervaringen van de actoren, waarbij de betekenis van het auteursrecht wordt afgezwakt of opzij wordt gezet	60
15	Beschouwingen kennisvergaring	Beschouwingen en wensen van de actoren omtrent deze onderzoeksdoelstelling van digital humanities	59
16	Ervaringen complexiteit auteursrecht	De ingewikkeldheid van het auteursrecht die de actoren ervaren	54
17	Risicoafweging	Spreken van de actoren over het afwegen van risico's om materiaal al dan niet te gebruiken in bepaalde situaties	49
18	Rechtvaardiging handelen	Actoren gebruiken taal waaruit blijkt dat zij hun handelen rechtvaardigen naar aanleiding van bijvoorbeeld wetsovertredingen	49
19	Omgaan met belangenconflicten	Het spreken van de actoren over hoe zij de omgang met onderlinge belangenconflicten ervaren;	39
20	Onderhandelingen overeenkomsten en afspraken	Uitingen over onderhandelingen, discussies en overleg ten behoeve van overeenkomsten en afspraken die actoren sluiten met betrekking tot gebruik van materiaal	33
21	Gewenste auteursrechtpraktijk	Wat de actoren wensen voor de toekomst van het auteursrecht ten opzichte van hun dagelijkse auteursrechtenpraktijk	28
22	Rechten verkrijgen	Beschrijving van praktijken van handelen van de actoren om materiaal te kunnen gebruiken. Hiervoor moeten rechten worden overgedragen of licenties worden gesloten	21
23	Defensieve houding auteursrecht	Actoren plaatsen zichzelf of hun omgeving in een slachtofferrol, wat zich uit in klagerig zijn of de schuld bij anderen neerleggen	21
24	Belangenconflicten tussen actoren	Ervaringen van de actoren die impliceren dat de relaties tussen rechthebbenden, intermediairs en gebruikers schuren. Hierbij uiten de actoren verwijten naar elkaar	20
25	Verwoorden internationaal auteursrecht	Veronderstellingen van de actoren over internationale ontwikkelingen in het auteursrecht op grond van Europese richtlijnen of jurisprudentie	13
26	Ervaringen onderzoeksprojecten	Ervaringen met onderzoeksprojecten als Beelden voor de Toekomst	13
27	Overheidsinvloed	Ervaringen met de rijksoverheid omtrent het verlenen van subsidies of eventuele invloed op beleid van de actoren	2
Totaal			1883

Labels 25, 26 en 27 vallen af, omdat zij buiten de scope van het onderzoek vallen. Bovendien komen zij dermate sporadisch voor dat het onverantwoord is om deze mee te nemen naar de volgende analysefase.

Bij een aantal labels valt reeds op dat zij schuren met andere labels. Zo kunnen 'ervaringen met problemen en dilemma's' conflicteren met 'wensen over de toekomst van het auteursrecht' (3 en 6). Ook een 'risicoafweging' om materiaal te gebruiken en de 'rechtvaardiging' voor dat handelen, kunnen met elkaar botsen (17 en 18). Verder zijn ervaringen op grond waarvan de betekenis van het auteursrecht wordt afgezwakt (14), omgaan met conflicten (19) en het maken van verwijten naar elkaar (24), reeds zichtbaar.

3.2 Topics

De 24 overgebleven labels leiden tot 7 topics. Deze analyse is beschreven in Bijlage 11.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Ook is in Bijlage 11 een vergelijking gemaakt tussen de topics voor en na dit onderzoek. Deze processen van axiale codering zijn omwille van de leesbaarheid niet in de lopende tekst geplaatst.

4 Repertoires

Sommige topics vallen opnieuw samen onder één noemer als gevolg van hun thematische gelijkwaardigheid. De zeven topics leiden tot de basis voor drie repertoires, die onderling conflicteren. Dit proces van selectief coderen is beschreven in Bijlage 12. Drie repertoires vormen het leidend ordeningsprincipe van de betekenisgeving: 'consequenties van kennisposities,' 'wheelen en dealen' en 'hervormen auteursrecht.' Bij het behandelen van de repertoires komen de Archiefovereenkomst en de wettelijke uitzonderingen aan de orde. Overkoepelend hebben de auteursrechtelijk relevante handelingen vooral betrekking op gebruik van Academia-materiaal.¹⁴⁸

4.1 Repertoire consequenties van kennisposities

In het repertoire 'consequenties van kennisposities' gebruiken alle actoren taal, waarmee zij vanuit hun kennisposities en veronderstellingen over het auteursrecht grip proberen te krijgen op de juridische consequenties van hun handelen. Het gaat daarbij om de rol die kennis speelt vanuit hun eigen perspectieven op het auteursrecht. Soms handelen de actoren als gevolg van hun kennisposities onvoorzichtig of onverschillig, maar in andere gevallen zijn zij calculerend. Daarbij zoeken zij naar een positie om hun handelen te legitimeren.

4.1.1 Wetenschappers

Kennisposities

De Wetenschappers spreken uit dat zij de Auteurswet noch lezen, noch hebben gelezen.¹⁴⁹ Een student is in het geheel niet op de hoogte van het bestaan van de Auteurswet.¹⁵⁰ Op de vraag wat het auteursrecht inhoudt en waar dit beperkend werkt, is het volgende antwoord exemplarisch:

'Ik vind het lastig, omdat ik niet precies weet wat wel mag en wat niet mag. Dus door mijn beperkte kennis over het auteursrecht, is het ook heel moeilijk om daar een uitspraak over te doen. Ik weet niet of het vaag is, omdat ik niet weet wat de regels zijn. Ik weet het niet gewoon.'¹⁵¹

Dit citaat is te interpreteren als een reflectie van de student op zijn eigen kennis. Hij ervaart het auteursrecht als lastig, omdat hij niet precies weet wat wel en niet mag. Dit kan betekenen dat hij zijn eigen zwakke kennispositie overpeinst. Termen als 'ik weet niet,' op grond waarvan de Wetenschappers hun eigen kennispositie in twijfel trekken, komen in vele varianten voor en worden steeds herbevestigd (Bijlage 13). De Wetenschappers ervaren het auteursrecht daarbij als 'ingewikkeld'¹⁵² en 'voor meerdere interpretaties vatbaar.'¹⁵³

Deze ervaringen hangen samen met het feit dat de Wetenschappers weinig correcte veronderstellingen hebben over het auteursrecht.¹⁵⁴ Zo brengt de ene student het citaatrecht enkel in verband met plagiaat,¹⁵⁵ terwijl de andere student het citaatrecht relateert

¹⁴⁸ Indien bij de repertoire analyse wordt gesproken over het mannelijke geslacht bij een respondent, kan feitelijk sprake zijn van een vrouwelijke respondent. Ik verwijs naar het mannelijke geslacht, omdat voornaamwoorden als 'deze' kunnen zorgen voor een minder goede leeservaring.

¹⁴⁹ Interview Wetenschapper Respondent I (student)(Bijlage 6), 7, 12, 13 en 17; Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 29; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 22 en 42.

¹⁵⁰ Interview Wetenschapper Respondent I (student)(Bijlage 6), 7, 12, 13 en 17.

¹⁵¹ Interview Wetenschapper Respondent I (student)(Bijlage 6), 26. Omwille van de leesbaarheid zijn bij alle citaten de 'uhs', 'uhms' en andere tekens en woorden, die de citaten slecht leesbaar maken, weggelaten. Voor de originele citaten zij verwezen naar Bijlagen 4 t/m 9. Om verwarring te voorkomen worden voor verwijzing naar de interviews geen afkortingen gebruikt als 'ibid.' Steeds wordt verwezen naar de betreffende bijlage, inclusief paginanummers.

¹⁵² Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 33 en 35. Zie ook: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 20 en 26; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 46.

¹⁵³ Zie: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 15.

¹⁵⁴ Er zijn weinig correcte veronderstellingen over onder meer bewerken ('geen regels over'), aansprakelijkheid ('geregeld door statuut'), citaatrecht (wordt vereenzelvigd met plagiaat; docent denkt dat er onderscheid is tussen citeren van tekst en video, terwijl citaatrecht voor alle werken geldt), onderwijsexceptie ('nog nooit van gehoord'), publieke domein ('daar kun je iets uithalen'), zie bijvoorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 5, 8, 12 en 15; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 13, 15, 21, 31 en 43. De docent hoopt dat de verzekering een auteursrechtenclaim betaalt, maar zegt er meteen bij 'ik roep maar wat, ik weet eigenlijk niet hoe het zit.' Zie: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 18. Voor een beschouwing over het huidige auteursrecht, zij verwezen naar Bijlage 1 onder § 9.1 t/m 9.7.

¹⁵⁵ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 30.

aan 'fair use'.¹⁵⁶ Dit concept geldt echter niet in Nederland.¹⁵⁷ Ook hanteren de Wetenschappers tegenstrijdige veronderstellingen. Zo veronderstelt een van de studenten eerst dat downloaden van Academia voor eigen gebruik wel mag,¹⁵⁸ later zegt hij dat dit niet mag.¹⁵⁹ Het gaat echter om dezelfde situatie.

Op de vraag waar de studenten hun veronderstellingen over het auteursrecht wel op baseren, antwoorden zij vaak stellig: 'gewoon op eerdere discussies',¹⁶⁰ 'eigen ervaringen'¹⁶¹ en 'gevoel'.¹⁶² Mijns inziens worden deze weinig rationele belevingen met het woord 'gewoon' gebillijkt: 'het is toch gewoon zo? Dat is toch logisch?'¹⁶³ De docent weet weliswaar meer over het auteursrecht dan de studenten – en dat is verklaarbaar omdat hij meer ervaren is en geacht wordt een gezaghebbende rol te hebben jegens studenten – maar ook hij twijfelt aan zijn eigen kennispositie.¹⁶⁴

Gevolgen kennisposities

Het gevolg van gebrekkige kennis en incorrecte veronderstellingen is dat de Wetenschappers problemen ervaren met betrekking tot het auteursrecht. Zo geeft de docent aan dat het niet kennen van de grenzen van het auteursrecht, leidt tot het risico dat materiaal uit de context wordt gehaald, wordt geridiculiseerd of getrivialiseerd.¹⁶⁵ Een juridische consequentie hiervan kan zijn dat de Auteurswet wordt overtreden, omdat persoonlijkheidsrechten worden veronachtzaamd of materiaal onrechtmatig wordt bewerkt.¹⁶⁶ Daarbij merkt de docent op dat dit niet bij hemzelf, maar bij *anderen* een emotie veroorzaakt: 'oh, oh, gaat het wel goed? Er zit een hoop angst.'¹⁶⁷ Ook brengt de docent onder woorden dat er 'een angst'¹⁶⁸ heerst, waarbij in het midden blijft aan wie deze emotie dient te worden toegeschreven.¹⁶⁹ Door het projecteren van emoties op anderen of in het midden te laten aan wie deze toekomen, bedoelt de docent daarmee mijns inziens: 'ik ben zelf niet angstig hoor, die angst zit vooral bij anderen.'¹⁷⁰ Dit betekent dat de respondent daarmee voor zichzelf – en tegenover mijzelf – goed voor de dag wil komen.

Positieverandering

De Wetenschappers zoeken vervolgens binnen het repertoire naar een andere positie van waaruit zij de juridische consequenties – zoals een wetsovertreding – kunnen legitimeren. Een voorbeeld hiervan is het antwoord op de vraag in hoeverre voor eigen gebruik gedownload of bewerkt mag worden:

'(...) dan mag het, want als er niet een wet is of als daar geen regel voor is. Geen regel is gewoon: dan kan het ook niet verboden worden. Ik bedoel, stel dat Beeld en Geluid vergeet dat goed te vermelden, dan is Beeld en Geluid verantwoordelijk. Dan ben ik niet als gebruiker verantwoordelijk naar de NPO toe, omdat ik dat gebruikt heb.'¹⁷¹

'(...) Het is een beetje rare vergelijking misschien, maar als er geen stoplicht staat dat op rood staat, dan ga je ook niet denken van: nou, ik ga nu even stoppen. Dan rij je gewoon door.'¹⁷²

¹⁵⁶ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 13.

¹⁵⁷ Fair use is opgenomen onder Titel 17, Sectie 107 van de US Code. Hoewel hierover discussie bestaat, lijkt het erop dat fair use een grotere reikwijdte heeft dan het citaatrecht. Er zijn meerdere factoren die spelen bij fair use, maar die worden buiten beschouwing gelaten. Zie: Christiaan Alberdingk Thijm, "Fair use: het auteursrechtelijk evenwicht," *AMI* 9 (1998): 145-154. Zie verder Bijlage 1 onder § 9.

¹⁵⁸ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 12.

¹⁵⁹ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 37.

¹⁶⁰ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 15.

¹⁶¹ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 16.

¹⁶² Zie bijvoorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 22, 27.

¹⁶³ Het fragment 'Het is (...) logisch' is een gefingeerd citaat en betreft mijn eigen interpretatie. Woorden als 'gewoon' en 'natuurlijk' komen vaak voor. Zie: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 5 t/m 8, 10 t/m 19, 21, 23 t/m 26, 32, 33; Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 7 t/m 9, 11, 27, 29, 31, 38, 40; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 8, 12, 30, 36.

¹⁶⁴ Zo zegt de docent: 'Ik weet niet helemaal hoe het zit' en reflecteert daar ook op: 'Is wel een beetje de conclusie van dit gesprek voor mij (lacht)'. Zie: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 13 en 37.

¹⁶⁵ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 5, 6, 11.

¹⁶⁶ Zie Bijlage 1 onder § 7.1 en § 8.

¹⁶⁷ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 6.

¹⁶⁸ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 5.

¹⁶⁹ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 5.

¹⁷⁰ Het fragment 'Ik ben (...) anderen' is een gefingeerd citaat en betreft mijn eigen interpretatie.

¹⁷¹ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 6.

¹⁷² Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 8.

Uit deze citaten blijkt dat de student veronderstelt dat er 'geen wet of regel' is en 'het' daarom 'gewoon' niet verboden kan worden. Dit legt de student uit door een vergelijking te maken: 'als er geen stoplicht staat dat op rood staat, (...) dan rij je gewoon door.' Daarbij probeert de student mijns inziens zijn eigen verantwoordelijkheid af te schuiven op FAC en BenG. Dit duidt erop dat hij het voor zichzelf rechtvaardigt dat hij er niet zélf voor hoeft te boeten als het fout gaat: anderen moeten de problemen maar oplossen. Dit afschuiven op anderen wordt herbevestigd.¹⁷³

Verder maken de Wetenschappers een belangenafweging of risicoanalyses.¹⁷⁴ Zij redeneren onder meer als volgt: 'publieke belang is groter';¹⁷⁵ 'overtreding is moeilijk te handhaven';¹⁷⁶ 'je weet dat het niet goed is, maar het praktische wint gewoon';¹⁷⁷ 'dat gebeurt ongetwijfeld, maar niet door mijn studenten';¹⁷⁸ 'de kans dat ik (...) daar problemen mee krijg is zo klein';¹⁷⁹ 'als ik het niet goed doe, nou, God zegene de greep (...) ik weet dat andere collega's het ook zo doen';¹⁸⁰ over verkeerd citeren: 'hoeft ook geen drama van te worden gemaakt';¹⁸¹ 'je steelt geen auto (...) het gaat meer om ideeën'.¹⁸² Al deze redeneringen zijn te interpreteren als een rechtvaardiging of verontschuldiging van het eigen handelen. Bovendien duiden deze redeneringen op het bagatelliseren van het auteursrecht. In de visie van de Wetenschappers wordt het daarom als logisch ervaren dat 'de straffen veel minder' moeten 'worden'.^{183,184}

De docent erkent dat de oplossing voor de problemen zit in meer helderheid en bekendheid van wat het auteursrecht inhoudt,¹⁸⁵ maar hij kiest er bewust voor om de tijd anders te besteden.¹⁸⁶ De ene student erkent ook het belang om meer over het auteursrecht te weten te komen, maar het is 'niet helemaal de taak van de universiteit'¹⁸⁷ om dit te doen. De andere student concludeert dat hij het auteursrecht ervaart als 'een oerwoud',¹⁸⁸ waarover hij besluit: 'ik zou me er niet aan wagen eigenlijk'.¹⁸⁹

Deelconclusie

Uit de analyse blijkt dat de Wetenschappers behalve weinig weten, weinig *willen* weten over het auteursrecht. Het lijkt erop dat zij een enigszins onverschillige houding hebben ten opzichte van het auteursrecht en ook niet altijd oog hebben voor de morele grondslag van het auteursrecht, die is terug te voeren op een liberalistische ideologie.¹⁹⁰ De ratio is mogelijkwerwijs dat, vanuit de positie van de Wetenschappers, zij slechts niet-commerciële gebruiker zijn van materiaal, zich niet professioneel bezighouden met het auteursrecht en zij lijken te presumeren dat de pakkans voor wetsovertredingen klein is. De ultieme consequentie hiervan is dat zij de Auteurswet zullen blijven overtreden en daardoor meer gebruik zullen maken van materiaal, al is dat soms illegaal.

4.1.2 BenG

Kennisposities

In tegenstelling tot de Wetenschappers, houden BenG, REH en FAC zich beroepsmatig bezig met het auteursrecht. BenG pretendeert aanzienlijke kennis te hebben van de inhoud en totstandkoming van de Archiefovereenkomst.¹⁹¹ Vanuit de rol van BenG als professioneel onderhandelaar met andere partijen, zoals REH en FAC, ligt het voor de hand dat zij

¹⁷³ Door uitspraken als: 'Het is niet mijn verantwoordelijkheid om het auteursrecht te verdedigen, dat is aan de auteur' en 'ik ben er ook niet op geweest,' zie: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 17-19.

¹⁷⁴ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 36.

¹⁷⁵ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 36.

¹⁷⁶ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 6.

¹⁷⁷ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 31.

¹⁷⁸ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 16.

¹⁷⁹ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 30.

¹⁸⁰ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 30.

¹⁸¹ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 6.

¹⁸² Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 41.

¹⁸³ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 38.

¹⁸⁴ Een ander voorbeeld is waarbij wordt geredeneerd dat handhaving van auteursrecht gepaard gaat met privacy inbreuk, hetgeen erger is dan auteursrechtinbreuk. Zie: Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 38.

¹⁸⁵ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 37.

¹⁸⁶ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 29.

¹⁸⁷ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 23.

¹⁸⁸ Dit is een metafoer, zie: Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 45.

¹⁸⁹ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 46.

¹⁹⁰ De morele grondslag van (intellectueel) eigendom komt uit het klassiek liberalisme. Het liberalisme impliceert dat individuele vrijheid niet licht kan bestaan als rechten van (intellectueel) eigendom niet worden gerespecteerd. Zie voor literatuur hierover: John Stuart Mill, *The Principles of Political Economy* (Londen: John W. Parker, 1848).

¹⁹¹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 5, 6, 15, 16 en 20.

deze kennispositie inneemt. Voorts zegt BenG "s nachts aan het auteursrecht te denken,¹⁹² een 'halve jurist'¹⁹³ te zijn en 'auteursrecht te leven.'¹⁹⁴ BenG ervaart het auteursrecht zelfs als 'in wezen vrij eenvoudig.'¹⁹⁵ Dit betekent dat BenG graag uitdraagt dat zij aanzienlijke kennis heeft van het auteursrecht en dat zij dat serieus neemt.

Deze kennispositie draait echter 180 graden naarmate specifiekere vragen worden gesteld. Dan weet BenG minder en wordt er omheen gepraat: 'Ja, nou, uhm, ik denk uh, hoe beantwoord ik dit zonder de vraag een beetje om te buigen?'¹⁹⁶ Op de vraag of er situaties bestaan waarbij bronvermelding niet is vereist, antwoordt BenG dat zij dat 'even niet zo snel weet.'¹⁹⁷ Dan ervaart BenG het auteursrecht toch als 'complex',¹⁹⁸ 'ingewikkeld',¹⁹⁹ 'lastig',²⁰⁰ 'weet' BenG het 'niet',²⁰¹ vallen stiltes of wordt gezocht.²⁰² Ook omtrent de definitie van het auteursrecht,²⁰³ downloaden voor eigen gebruik,²⁰⁴ citaatrecht,²⁰⁵ duur van het auteursrecht,²⁰⁶ onderwijsexceptie²⁰⁷ en bronvermelding²⁰⁸ zijn de veronderstellingen incorrect. Dit staat haaks op de uitingen van BenG dat zij weet waarover zij spreekt.²⁰⁹

Gevolgen kennisposities

Het gevolg van de gebrekkige kennis en incorrecte veronderstellingen is dat BenG – net als de Wetenschappers – problemen tegenkomt met betrekking tot het auteursrecht. Door onduidelijke grenzen weet BenG vaak niet hoeveel en welk materiaal zij wel of niet online beschikbaar mag maken en onderschat BenG de impact van de handhaving van het auteursrecht.²¹⁰ Volgens BenG hebben collega's daarbij de volgende emoties: 'dat hebben we ook intern wel gemerkt, dat mensen zoouou bang worden voor het auteursrecht dat ze niets meer durven. Ah jaaaaa, maar oehooooe eng eng'²¹¹ en 'maar mensen voelen zich erg onzeker, aj, aj, dat mag niet.'²¹² Opvallend is dat BenG hier hetzelfde projectiemechanisme hanteert als de docent: de respondent zegt niet zélf onzekerheid te ervaren, maar dat ánderen dit ervaren.²¹³ Dit reproduceert BenG circa zes keer achter elkaar.²¹⁴ Daarmee schuift BenG naar mijn mening deze emoties van zich af om er zelf beter van te worden: 'mijn medewerkers hebben het niet onder controle, maar ikzelf wel.'²¹⁵ Bij deze manier van spreken gebruikt de respondent een krachtige stem en kijkt deze mij vol trots aan.²¹⁶

¹⁹² Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 15.

¹⁹³ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3.

¹⁹⁴ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 15. In dit verband zegt de respondent nog een summer course internationaal auteursrecht te hebben gedaan om zich daarin te bekwamen: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3.

¹⁹⁵ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 17.

¹⁹⁶ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 5.

¹⁹⁷ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 17. Uit jurisprudentie blijkt dat bij hyperlinks en embedden bronvermelding niet vereist is, zie: HvJ EU 13 februari 2014, C-466/12 (*Svensson e.a. / Retriever*). Zie Bijlage 1. Ook gebruikt BenG woorden als 'ik weet niet of dat een antwoord op je vraag is?' Zie: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 3.

¹⁹⁸ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 17.

¹⁹⁹ Zie bijvoorbeeld: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9, 10, 12; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 7.

²⁰⁰ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 18 en 19; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 19.

²⁰¹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 5, 13, 14 en 18.

²⁰² Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3, 18 en 20. De 'zuchten' en 'pfffs' zijn aangegeven in de transcriptie.

²⁰³ BenG veronderstelt dat de definitie afhangt van welke 'stroming' men volgt, zie: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 2. Voor zover er (politieke) stromingen zijn, zijn deze verdisconteerd in de Auteurswet

²⁰⁴ Zo antwoordt BenG ontkennend op de vraag of downloaden voor eigen gebruik geoorloofd is, terwijl dit volgens wet en jurisprudentie wel geoorloofd is, zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 6. Voor de feitelijke regeling onder Nederlands auteursrecht, zij verwezen naar Bijlage 1 onder § 9.2 en § 9.3.

²⁰⁵ Wat betreft het citaatrecht veronderstelt BenG dat er weinig jurisprudentie is waaruit blijkt welke criteria er gelden, zie: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 4. Er is echter veel jurisprudentie op dit gebied (Bijlage 1).

²⁰⁶ BenG veronderstelt dat de duur van het auteursrecht 'iedere keer maar weer met 10 of 20 jaar verlengd wordt.' Zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3. Dit is echter niet het geval. Sinds 1995 verloopt het auteursrecht 70 jaar na de dood van de maker, zie: Kamerstukken 23 812, Gewijzigd voorstel van wet, Wijziging van de Auteurswet 1912 en de Wet op de naburige rechten in verband met de richtlijn, nr. 93/98/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 29 oktober 1993, betreffende de harmonisatie van de beschermingstermijn van het auteursrecht en van bepaalde naburige rechten (*PbEG L 290*), nr. 235, geraadpleegd 30 juni 2015, <https://zoek.officiëlebezoekmakingen.nl/dossier/23812/kst-19941995-23812-235?resultIndex=8&sorttype=1&sortorder=4>.

²⁰⁷ BenG heeft het naar eigen zeggen over de onderwijsexceptie (art. 16 Aw), maar haar uitingen verwijzen feitelijk naar de archiefinstellingsuitzondering (art. 16n Aw). Zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 7.

²⁰⁸ Ook ten aanzien van bronvermelding, weet BenG niet hoe zij dient te handelen. BenG vindt het echter wel 'nuttig' om bronnen altijd te vermelden, zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 17-18. Dit is juridisch gezien echter niet altijd verplicht, zoals blijkt uit Bijlage 1 onder § 7.1.

²⁰⁹ Zie Bijlage 1 onder § 9 en § 11 voor een toelichting op deze concepten onder Nederlands auteursrecht.

²¹⁰ Zie de discussie in Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 7-8.

²¹¹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 16.

²¹² Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 17.

²¹³ Vgl. § 4.1.1.

²¹⁴ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 16-17.

²¹⁵ Het fragment 'mijn medewerkers (...) wel' is een gefingeerd citaat en betreft mijn eigen interpretatie.

²¹⁶ Dit zijn mijn eigen ervaringen bij het interview.

Positieverandering

Waar de Wetenschappers door een gebrek aan kennis onvoorzichtiger lijken te worden en meer risico's lijken te nemen, zoekt BenG naar een positie die meer in haar comfortzone ligt: BenG lijkt extra voorzichtig te worden, waardoor minder materiaal ontsloten kan worden. BenG tracht deze positie voor zichzelf te rechtvaardigen door op te merken dat zij zich als orgaan met een publieke functie geen wetsovertredingen kan veroorloven, omdat dat anders 'volgende week met chocolade letters in de krant staat.'²¹⁷ BenG zegt dat dit door 'alle medewerkers' wordt 'gevoeld.'²¹⁸ Om haar kennispositie te verstevigen, zegt BenG een auteursrechtjurist in dienst te hebben genomen en workshops te organiseren over het auteursrecht.²¹⁹

Deelconclusie

Uit de analyse van de interviews blijkt dat BenG aanzienlijke kennis van het auteursrecht pretendeert te hebben en dit ook uitdraagt. BenG weet er echter minder van af dan ze zelf beweert. Zodra BenG in het nauw wordt gedreven, is de kennis ontoereikend en zijn de veronderstellingen incorrect. Wel lijkt het erop dat er – meer dan bij de Wetenschappers – de wil om meer kennis over het auteursrecht te vergaren. De uitleg die BenG hiervoor zelf geeft is dat zij zich het als professionele, publieke archiefinstelling niet kan veroorloven om de Auteurswet te overtreden.

4.1.3 REH en FAC

Kennisposities

In vergelijking met de Wetenschappers en BenG, is de parate kennis van REH en FAC over het auteursrecht groter. Zo zijn de veronderstellingen van REH en FAC ten aanzien van het bewerken van materiaal en het citaatrecht in overeenstemming met de Auteurswet.²²⁰ De ratio is vermoedelijk dat de veronderstellingen van REH en FAC enerzijds zijn gebaseerd op de studie rechten en zij anderzijds handelen vanuit hun rol als jurist en zich dagelijks bezig houden met het auteursrecht.

In dit repertoire verandert de positie van REH en FAC echter als wordt gevraagd wat de inhoud is van de Archiefovereenkomst. Uit het antwoord blijkt dat FAC als professioneel onderhandelaar de inhoud daarvan niet goed paraat heeft.²²¹ Vermoedelijk neemt FAC de vraag niet serieus door deze meteen weg te wuiven, te zeggen 'ik weet dat niet uit mijn hoofd'²²² en dan voor te stellen om het 'contract erbij' te 'nemen.'²²³ Hoewel een overeenkomst mogelijk zo gedetailleerd kan zijn dat deze niet uit het hoofd kan worden gereproduceerd, lijkt het erop dat deze overeenkomst wordt geringschat. Op de vraag of REH en FAC de Auteurswet dan wel eens lezen, wordt gerepliceerd dat zij dit ook niet vaak doen.²²⁴ Zij hanteren de Auteurswet enkel als uitgangspunt om te onderhandelen met andere partijen.²²⁵ REH en FAC articuleren dat alleen op de letter van de wet wordt teruggegrepen als hun veronderstellingen of die van andere contractspartijen niet lijken te kloppen.²²⁶

Gevolgen kennisposities

Als gevolg van het hiervoor genoemde, komen REH en FAC – net als de andere actoren, maar in mindere mate – problemen tegen in het auteursrecht. De consequenties hiervan kunnen zijn dat REH en FAC de Auteurswet overtreden als gevolg van inschattingfouten, die volgens hen 'natuurlijk'²²⁷ voorkomen.

²¹⁷ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 16. De andere respondent merkt nog op dat BenG de reputatie heeft 'echt heel braaf' te zijn op dat gebied: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 11.

²¹⁸ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 15.

²¹⁹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 16. Ook staat er bijvoorbeeld een handleiding auteursrecht bij BenG op intranet: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 15.

²²⁰ De aannames van REH en FAC dat 'bewerken' in beginsel niet is geoorloofd, congrueert met de Auteurswet. Zie: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 14-16. Voor citaatrecht geldt onder Nederlands auteursrecht het doel/middel-criterium. Verder maakt het niet uit of een citaat in een commercieel of niet-commercieel werk wordt geplaatst. Dit is ook wat REH en FAC veronderstellen (15-17). Vgl. Bijlage 1 onder § 7.2 - 9.1.

²²¹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 4-5.

²²² Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 5.

²²³ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 5.

²²⁴ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 51.

²²⁵ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 56.

²²⁶ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 51.

²²⁷ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 57.

Positieverandering

Net als de Wetenschappers en BenG, zoeken REH en FAC vervolgens naar een reflecterende kennispositie om inschattingfouten te kunnen rechtvaardigen. Waar de Wetenschappers een inbreuk lijken af te zwakken en BenG voorzichtiger wordt, benadrukken REH en FAC dat inbreuken enkel 'niet bewust'²²⁸ voorkomen. Dit duidt tegelijkertijd op een rechtvaardiging voor dat handelen. Zij hebben de veronderstelling dat zij alles goed afwegen voordat zij een risico nemen.²²⁹ Dit past bij de functie van jurist: een jurist wordt geacht om risico's in te schatten of te verkleinen.

Deelconclusie

In tegenstelling tot de Wetenschappers en BenG, duidt de analyse bij REH en FAC erop dat zij het niet nodig vinden om meer kennis over het auteursrecht te vergaren. Dit past bij hun houding dat zij de Auteurswet slechts nodig zeggen te hebben als uitgangspunt om met andere partijen te onderhandelen. Dit is te interpreteren als een rechtvaardiging om niet in de wet te kijken.

4.2 Repertoire wheelen en dealen

Het repertoire 'wheelen en dealen' wijst op een manier van spreken, waarbij alle actoren taal gebruiken waaruit blijkt dat zij – al dan niet met tegenzin – allerlei 'dealtjes' en 'deals' met elkaar of met derden sluiten in het kader van het auteursrecht (Bijlage 14).²³⁰ Vanuit het oogpunt van de gebruiker gebeurt dit om een licentie te regelen op materiaal of om straffen te ontlopen door te 'ritselen'.²³¹ Vanuit het perspectief van de rechthebbende gebeurt dit om anderen te verbieden materiaal te gebruiken, meer controle te krijgen over het gebruik van materiaal of voor gebruik te laten betalen.

Aangezien een groot gedeelte van de Auteurswet regelend recht is, mogen alle actoren hiervan afwijken.²³² Dit kan door overeenkomsten te sluiten. Hierbij horen onderhandelingen, verbale oorlogen en discussies met andere partijen. Daarbij komen de actoren belemmeringen tegen en worden verwijten over en weer gemaakt. De actoren bevinden zich daardoor in een spanningsveld jegens elkaar.²³³

De analyse onderstreept de relatie tussen de interactie met andere actoren en de eigen identiteit als een reflexieve onderneming.²³⁴ Aangezien de actoren zich afzetten tegen elkaar door hun eigen normen te benadrukken, geven ze daarmee tegelijkertijd reflexief vorm aan hun eigen identiteit.

4.2.1 Wetenschappers

Uitgangspunt

Vanuit hun passieve rol als gebruiker van materiaal, hebben de Wetenschappers weinig middelen om te dealen met rechthebbenden.²³⁵ Zij worden immers niet betrokken bij het sluiten van deals tussen BenG, REH en FAC met het oog op de ontsluiting van materiaal.²³⁶ Het gebrek aan invloed is mogelijk een van de redenen, dat de Wetenschappers het auteursrecht als belemmerend ervaren voor de ontsluiting van materiaal.²³⁷ Zo ervaren zij Academia als een portal met een beperkt corpus voor een beperkt publiek.²³⁸

Relationele spanningen

De interviews duiden erop dat de Wetenschappers vooral FAC en omroepen beschuldigen

²²⁸ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 57.

²²⁹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 57.

²³⁰ Dit repertoire wordt keer op keer bevestigd met woorden als sluiten en regelen van 'licentie(overeenkomsten)', 'gebruiksovereenkomsten' en 'aanhangende overeenkomsten.' Zie: Bijlage 14.

²³¹ Dit is ook een betekenis van wheelen en dealen, zie: "Encyclo," geraadpleegd 29 juli 2015, <http://www.encyclo.nl/begrip/wheelen%20en%20dealen>.

²³² Een rechtsregel van regelend recht geldt voor zover er niets anders is bedongen in een overeenkomst.

²³³ Vgl. het netwerk van wederzijds afhankelijke subjectposities dat Vincent Crone beschrijft in zijn proefschrift: Crone, *De kwetsbare kijker*, 67, 98, 101 en 108.

²³⁴ Verwezen zij naar voetnoot 118. Zie over reflexiviteit in het recht bijvoorbeeld Mireille Hildebrandt, "De reflexiviteit van risicodenken: een zelfreflectie op veiligheid en recht," *Filosofie* 19, nr. 6 (2009): 15-27.

²³⁵ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 20 en 22.

²³⁶ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 31.

²³⁷ Zie ook bijvoorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 9.

²³⁸ In tegenstelling tot bijvoorbeeld YouTube en andere open platforms, zie: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 2, 4 en 9; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 10-11, 18.

van de belemmerende werking van het auteursrecht. Zo ervaart de student FAC als 'supermachtig',²³⁹ die hem 'heel irritant'²⁴⁰ dwarszit als hij wil kijken naar materiaal op Academia. Ook als toestemming bij FAC moet worden geregeld voor het gebruik van materiaal, veronderstelt de student dat deze uitblijft.²⁴¹ Als het eventueel toch lukt om een licentie te verkrijgen, wordt het vele betalen als belemmering ervaren.²⁴² De Wetenschappers komen nauwelijks met concrete voorbeelden dat dit de feitelijke gang van zaken is,²⁴³ maar zij herbevestigen wel dat FAC geen gemakkelijke partij is.²⁴⁴ De student besluit met de aanname dat FAC het laatste woord heeft over het gebruik.²⁴⁵

Ook de docent ervaart tegenwerking van FAC, omdat FAC 'behoorlijk bovenop'²⁴⁶ het materiaal zit. De docent meent dat het 'absurd'²⁴⁷ is om nogmaals aan FAC te betalen voor een 'terugkijksite'²⁴⁸ als hiervoor reeds is betaald met belastinggeld.²⁴⁹ Hoewel hij dit een 'beetje hypocriet'²⁵⁰ vindt, rechtvaardigt de docent zijn spreken door zonder bewijsvoering te veronderstellen dat 'de meeste mensen dat zo voelen.'²⁵¹ Dit kan erop duiden dat de docent meer kracht wil geven aan zijn eigen woorden. A contrario betekent dit dat de docent wil dat het FAC-materiaal vrijelijk beschikbaar komt voor hergebruik. Dezelfde redenering wordt gebezigd door een student.²⁵² Deze kwestie is daarom meegenomen naar het interview met REH en FAC.

Grip krijgen op spanningen

Om enige grip op de relationele spanningen te krijgen, voeren de Wetenschappers onderling discussie²⁵³ en zetten zij technologische hulpmiddelen in, zoals zoektools.²⁵⁴ Soms werkt de technologie niet mee en leidt dit volgens de docent tot 'dikke paniek in de tent.'²⁵⁵ Ook wijzen zij op Creative Commons, waarmee relatief gemakkelijk deeltjes kunnen worden gesloten.²⁵⁶ Mocht desondanks auteursrechtinbreuk worden gepleegd, zegt de student daarmee als volgt om te gaan:

'Ik denk dat ik niet meteen naar de rechtbank hoef (lacht). Ik denk dat ik een boos telefoontje krijg van NPO (lacht) of een mail en dat ik daar dan naartoe moet komen en dat we dat dan onderling moeten overleggen, daarover praten. Als ik dan niet wil betalen, denk ik niet dat ze meteen ... maar het ligt er ook wel aan wat voor bedrijf jij bent. Als jij een enorm bedrijf bent, zoals KPN, denk ik dat ze wel naar de rechtbank gaan, maar als ik dat doe dan gaan zij niet meteen naar de rechtbank.'²⁵⁷

Uit dit citaat valt naar mijn mening af te leiden dat de student een wetsovertreding slechts beschouwt als gemier in de marge: 'Ach joh, ik ben slechts een kleine partij. Door onderling te overleggen zal het allemaal wel meevallen en kan ik de rechter wel ontlopen. We hebben toch allemaal hetzelfde belang als onderdeel van de universiteitsgemeenschap? Als ik

²³⁹ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 19. Zie voor een ander voorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 27.

²⁴⁰ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 22. Zie voor een ander voorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 9.

²⁴¹ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 19.

²⁴² Dit blijkt onder meer uit: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 22, 26; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 27, 30 en 35.

²⁴³ Dit leid ik onder meer af uit woorden als 'ik denk' en 'of zo.'

²⁴⁴ Zie bijvoorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 19, 22 en 23; Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 7-8 (3 keer); Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 27, 30 en 35.

²⁴⁵ De student zegt letterlijk: 'Als de FAC het niet toestaat: nee, dan mag het inderdaad niet.' Zie: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 6.

²⁴⁶ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 7. Zie ook 8-9.

²⁴⁷ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 39.

²⁴⁸ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 39.

²⁴⁹ De docent noemt dit ook 'heel raar.' Zie: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 39.

²⁵⁰ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 39.

²⁵¹ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 39.

²⁵² Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 29-30.

²⁵³ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 15 en 23. Vgl. Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 26 en 27.

²⁵⁴ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 3, 5 en 33.

²⁵⁵ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 26.

²⁵⁶ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 15 en 39. BenG wijst hier overigens ook op, zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 10; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 6. Creative Commons is een licentiesysteem dat ernaar streeft om bronnen snel en eenvoudig te kunnen verspreiden, zie: Lawrence Lessig, "The Creative Commons," *Florida Law Review* 55 (2003): 763-777.

²⁵⁷ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 13.

eventjes met FAC bel, ben ik er wel vanaf.²⁵⁸ Zo wordt het auteursrecht mijns inziens op een wat lacherige wijze gebagatelliseerd: 'Dit is toch niet belangrijk? Zo'n vaart zal het heus niet lopen.'²⁵⁹ Dit betekent evenzeer dat de student hiermee zijn onrechtmatige handelen probeert te rechtvaardigen. Deze manier van spreken vormt niet zozeer een juridische constructie, maar een sociaal-culturele werkelijkheid van wheelen en dealen.²⁶⁰

Deelconclusie

Uit de analyse van de interviews blijkt dat de Wetenschappers herbevestigen dat FAC een belemmerende factor is voor het sluiten van deals. Door zich af te zetten tegen FAC, kan dit worden geïnterpreteerd als een bevestiging van hun eigen identiteit: de Wetenschappers moeten nu eenmaal vrijelijk materiaal kunnen gebruiken voor onderzoek en onderwijs. Dit is een andere manier van wheelen en dealen dan BenG, REH en FAC doen. BenG, REH en FAC doen dat vanuit een meer proactieve, professionele houding.

4.2.2 BenG

Uitgangspunt

BenG verwoordt dat zij vanuit haar rol als intermediair en verantwoordelijke voor de toegankelijkheid van materiaal vaak deals sluit, waaronder de Archiefovereenkomst.²⁶¹ Thans onderhandelen BenG, REH en FAC opnieuw over de Archiefovereenkomst.²⁶²

Relationele spanningen

Het dealen met andere partijen gaat volgens BenG gepaard met relationele spanningen:

'Nou ja, met andere partijen is het natuurlijk wel altijd heel erg proberen om de relaties goed te houden, want anders ben je snel uit onderhandeld. Dus even los daarvan is het wel een vrij ingewikkeld proces om met elkaar te praten.'²⁶³

'(...) de NPO wil per se niet meer samen met al die andere partijen de overeenkomst ondertekenen. Dus er komen twee overeenkomsten en daar zijn we nu dus druk mee bezig om die te bespreken (...).'²⁶⁴

Deze citaten kunnen worden geïnterpreteerd als het op een eufemistische manier verwoorden van irritaties in de richting van FAC en de omroepen. Het is voor BenG een 'vrij ingewikkeld proces' om te onderhandelen, omdat REH en FAC tegenstribbelen door bepaalde overeenkomsten met 'al die andere partijen' 'per se' niet meer te willen sluiten.

BenG geeft later aan dat 'heronderhandelingen (...) van de Archiefovereenkomst'²⁶⁵ 'verreweg het grootste deel'²⁶⁶ van haar tijd opslokt, waarvoor veel 'overtuigingskracht'²⁶⁷ nodig is. BenG anticipeert op de relatie met FAC: 'dat bleek nog niet zo eenvoudig, en dat ga je vaker horen.'²⁶⁸ Ook wordt kritiek geuit op de online strategie van FAC, die volgens BenG 'niet in alle opzichten erg bemoedigend'²⁶⁹ is. BenG ervaart het daarom als lastig om relaties goed te houden met andere partijen. Zo wijst BenG op belangenconflicten, waarbij zij klem komt te zitten 'tussen discussies van andere partijen.'²⁷⁰ Dit duidt erop dat zelfs bij contracten waarbij zij zélf geen partij is, relationele problemen kunnen ontstaan.

BenG lijkt daarom REH en FAC als de schuldigen te beschouwen, die de ontsluiting van materiaal belemmeren - hoewel technisch alles mogelijk is.²⁷¹ BenG krijgt slechts toestemming om te mogen ontsluiten als daarvoor wordt betaald.²⁷² Daarbij komt dat fysiek

²⁵⁸ Het fragment 'Ach joh (...) wel vanaf' is een gefingeerd citaat en betreft mijn eigen interpretatie.

²⁵⁹ Het fragment 'Dit is (...) niet lopen' is een gefingeerd citaat en betreft mijn eigen interpretatie.

²⁶⁰ De inspiratie voor deze alinea is opgedaan tijdens een onderhoud met Vincent Crone.

²⁶¹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 5.

²⁶² Op het moment van schrijven van deze scriptie.

²⁶³ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 18.

²⁶⁴ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 5. Een aanpassing is niet zo maar doorgevoerd, dit gaat gepaard met 'onderhandelen' en 'bespreken' met 'al die andere partijen.' Dat dit arbeidsintensief is, wordt geaccentueerd door de woorden 'dus druk mee bezig.' Zie: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 5.

²⁶⁵ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 15.

²⁶⁶ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 15.

²⁶⁷ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 2.

²⁶⁸ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 2.

²⁶⁹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 12.

²⁷⁰ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 19.

²⁷¹ Dat technisch veel mogelijk is, wordt onder meer gearticuleerd in: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 8, 12 en 15; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 9 en 12.

²⁷² Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 9.

materiaal vaak langdurig onaangeroerd ligt in het depot van BenG.²⁷³ BenG digitaliseert dit met energie en publiek geld en probeert dit te ontsluiten. Eenmaal beschikbaar wordt door de rechthebbenden of CBO's geld geclaimd, al is jaren niets gedaan met dat materiaal. Met deze praktijken heeft BenG naar eigen zeggen 'echt moeite'.²⁷⁴ Hierdoor zegt BenG in de problemen te komen: het kost veel geld en het is arbeidsintensief om deals te sluiten.²⁷⁵

Grip krijgen op spanningen

Om grip te krijgen op de relationele spanningen is naar mijn mening voor BenG de leidende gedachte: 'Hoe moeilijk het ook is, het kan toch niet zo zijn dat we er samen niet uitkomen? Het is toch in ons aller belang om een goede deal te sluiten?'²⁷⁶ Een goede deal bevordert volgens BenG de toegankelijkheid van digitaal erfgoed en dat is in het belang van de maatschappij.²⁷⁷ BenG hecht argumentatieve kracht aan het repertoire van het proberen tot een deal te komen en bevestigt dit keer op keer.²⁷⁸ BenG beklemtoont daarbij het gezamenlijke belang van haarzelf en andere archieven, bibliotheken en musea.²⁷⁹ Dit belang lijkt haaks te staan op dat van REH en FAC, die een belang hebben bij de status quo (zie hierna).

BenG verandert vervolgens van positie: zij zegt namelijk niet met 'heel veel moeite'²⁸⁰ een overeenkomst te willen 'uitonderhandelen',²⁸¹ omdat zij daarmee wordt beknot in haar archieftaak.²⁸² De oplossing zit volgens BenG echter toch weer in betalen voor gebruik.²⁸³ 'Betalen' lijkt daarom voor BenG zowel een crime als een oplossing te zijn.

Deelconclusie

Uit de interviews blijkt dat BenG REH en FAC beschouwt als stoorzenders. BenG moet voortdurend anticiperen op dit relationele spanningsveld. Nu BenG zelf geen rechthebbende is op het materiaal dat zij ontsluit, zit zij in een afhankelijkheidspositie ten opzichte van REH en FAC. Het lijkt erop dat het voor BenG zelfs noodzakelijk is om met rechthebbenden te wheelen en dealen. Door zich enerzijds met andere partijen te identificeren en zich anderzijds af te zetten tegen REH en FAC, geeft BenG daarmee reflexief vorm aan haar eigen identiteit als hoeder van het digitaal erfgoed in de samenleving.

Het opvallende aan dit repertoire is het dubbele karakter. Enerzijds bevinden de partijen zich fysiek en sociaal dicht bij elkaar, namelijk op het Mediapark te Hilversum. Hierdoor kunnen zij in principe 'de deur bij elkaar platlopen.' Ook spreken partijen min of meer hetzelfde professionele vocabulaire, waardoor sprake is van een 'nabijheid van spreken.' Anderzijds staan BenG en REH en FAC figuurlijk gezien ver van elkaar af als zij spreken over hoe er gewheeld en gedeald zou moeten worden.

4.2.3 REH en FAC

Uitgangspunt

REH en FAC hebben als professionals dagelijks te maken met het wheelen en dealen. Voor hen lijkt het vanzelfsprekend – en van groot belang – dat deals worden gesloten. In het interview komt het woord 'contract' dan ook circa 40 keer voor.²⁸⁴

Relationele spanningen

Op de vraag waarom de Archiefovereenkomst moet worden heronderhandeld, antwoorden REH en FAC dat er 'veel meer gebeurt (...) dan in het contract staat'.²⁸⁵ Deze woorden duiden erop dat BenG of de Wetenschappers de overeenkomst overtreden. Daarom zijn

²⁷³ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3 en 11.

²⁷⁴ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3.

²⁷⁵ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 6-7.

²⁷⁶ Het fragment 'Hoe moeilijk (...) te sluiten?' is een gefingeerd citaat en betreft mijn eigen interpretatie.

²⁷⁷ Zie bijvoorbeeld: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 10.

²⁷⁸ Zie bijvoorbeeld: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 14-16.

²⁷⁹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 4, 11 en 15; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 20.

²⁸⁰ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 8.

²⁸¹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 8.

²⁸² Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 8.

²⁸³ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 19.

²⁸⁴ Zie bijvoorbeeld: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 2, 5, 6, 11, 14, 27, 35, 38.

²⁸⁵ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 5.

nieuwe afspraken nodig.²⁸⁶ Hoewel REH en FAC de 'gedachten'²⁸⁷ van onderwijs en onderzoek zeggen te 'snappen',²⁸⁸ willen REH en FAC vermoedelijk deals sluiten, omdat zij daarmee nog meer grip kunnen krijgen op – en (geld)eisen kunnen stellen aan – hun eigen materiaal.²⁸⁹ Ze willen dat commercieel gebruik 'gewoon'²⁹⁰ via aparte licenties geregeld wordt en niet wordt geregeld in de non-profit Archiefovereenkomst.²⁹¹ Dat REH en FAC bovendien willen voorkomen dat Academia wordt gebruikt als 'grabbelton',²⁹² 'vrijbrief',²⁹³ gratis 'tv-kanaaltje'²⁹⁴ of 'voor het plezier',²⁹⁵ wordt steeds herbevestigd.²⁹⁶ Dit zou erop kunnen duiden dat REH en FAC ervoor beducht zijn dat BenG en Wetenschappers tornen aan hun publieke taken. REH en FAC menen namelijk zélf verantwoordelijk te zijn voor educatie.²⁹⁷ REH en FAC onderstrepen dit door op te merken dat het niet de bedoeling is dat anderen er met deze taak vandoor gaan en daarmee geld gaan verdienen.²⁹⁸ Dit wordt herbevestigd.²⁹⁹

Ook het feit dat reeds belasting wordt betaald, op grond waarvan de Wetenschappers menen dat gratis hergebruik mogelijk moet zijn, is voor REH en FAC geen reden alles gratis online te zetten.³⁰⁰ Dit maakt het sluiten van allerhande deals voor REH en FAC mogelijk nog relevanter, omdat zij daarmee zicht kunnen houden op wat er gebeurt.³⁰¹ REH en FAC verwoorden dit als volgt: 'gewoon afspraken maken, komen we eruit'.³⁰² Soms gaat dat hard tegen hard: hiervoor wordt de metafoer 'krachtpatsen'³⁰³ gebruikt. Waar BenG en de Wetenschappers meer vrijelijke toegankelijkheid van materiaal willen, willen REH en FAC voor ieder gebruik steeds geld zien.³⁰⁴

Grip krijgen op de spanningen

REH en FAC kunnen relatief gemakkelijk grip krijgen op de relationele spanningen. Aangezien REH of haar licentiegevers zelf rechthebbenden zijn op het materiaal – en FAC dit faciliteert – hoéven zij er namelijk niet uit te komen met BenG.³⁰⁵ Dit kan betekenen dat zij niet altijd een belang hebben om mee te werken aan een overeenkomst. Als geen overeenkomst tot stand komt, geldt de Auteurswet. Dit houdt in dat REH en FAC automatisch een verbodsrecht hebben, waarmee zij BenG en de Wetenschappers kunnen verbieden het materiaal te gebruiken.³⁰⁶ REH en FAC geven daarom aan dat zij vinden dat BenG er 'toch gewoon een beetje tussen zit'.³⁰⁷

Daarbij komt dat REH en FAC vermoedelijk ook niet altijd zín hebben om licenties te verlenen ten behoeve van de wetenschap. Dit kan worden afgeleid uit hun wat lacherige manier van spreken. Zo wordt digitaal erfgoed 'ouwe meuk'³⁰⁸ in een digitale 'bak'³⁰⁹ genoemd. Daarbij komt dat de wetenschap volgens REH en FAC soms 'gekke trekken'³¹⁰ vertoont en kan worden ingezet voor 'propagandafilms'³¹¹ met 'griezelige'³¹² bewerkingen.

Het voorgaande laat onverlet dat REH en FAC van positie wisselen als dat voor hen in de rede ligt. Enerzijds willen zij steeds geld ontvangen van andere partijen voor ieder gebruik van materiaal. Anderzijds willen zij zélf niet betalen als CBO's of individuele makers

²⁸⁶ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 5.

²⁸⁷ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 6.

²⁸⁸ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 6.

²⁸⁹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 5-6.

²⁹⁰ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 6.

²⁹¹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 6.

²⁹² Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 9 en 27.

²⁹³ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 8.

²⁹⁴ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 7.

²⁹⁵ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 7.

²⁹⁶ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 9 en 27.

²⁹⁷ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 20.

²⁹⁸ Zij willen bijvoorbeeld voorkomen dat materiaal wordt ingezet voor commercieel contractonderwijs, zie: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 19.

²⁹⁹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 32.

³⁰⁰ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 10.

³⁰¹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 9 en 27.

³⁰² Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 52.

³⁰³ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 53.

³⁰⁴ Zie bijvoorbeeld: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 9-10, 13.

³⁰⁵ Bij het sluiten van overeenkomsten handelt FAC soms namens de andere rechthebbenden.

³⁰⁶ Bijlage 1 onder § 4. Dit blijkt uit art. 1 Aw.

³⁰⁷ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 9.

³⁰⁸ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 23.

³⁰⁹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 33 en 44.

³¹⁰ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 45.

³¹¹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 45.

³¹² Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 46 en 48.

aan de deur staan om geld te innen.³¹³ REH en FAC zijn namelijk ook zélf gebruiker van materiaal. Hiervoor moeten zij betalen aan derden. Dit duidt erop dat de CBO's en individuele makers op hun beurt de stoorzenders zijn voor REH en FAC.

Deelconclusie

In tegenstelling tot Wetenschappers en BenG, blijkt uit de analyse dat REH en FAC meer een belang hebben bij de status quo van het auteursrecht. Door te wheelen en dealen proberen zij nog meer macht te krijgen op het materiaal. Door zich af te zetten tegen BenG en de Wetenschappers, trachten ze daarmee ook hun eigen identiteit te verstevigen. Opvallend is de defensieve houding van de REH en FAC: zij lijken vooral beren op de weg te zien.³¹⁴ Hierin past hun standpunt dat ze niet willen dat ik de interviews zonder meer publiceer.

4.3 Repertoire hervormen auteursrecht

Het repertoire 'hervormen auteursrecht' houdt in dat de actoren taal gebruiken waaruit blijkt dat zij het auteursrecht willen veranderen, omdat het om allerlei redenen niet meer goed werkt (Bijlage 15). Alle actoren articuleren hun onvrede over het huidige auteursrecht. Zij hebben er in zekere zin een afkeer van en ervaren problemen en dilemma's. Dit repertoire heeft betrekking op de stevig gewortelde wens om het auteursrecht zélf te veranderen.

4.3.1 Wetenschappers

Problemen en dilemma's

De Wetenschappers ervaren in de praktijk allerlei problemen en dilemma's. Deze hebben tot gevolg dat er onvrede heerst over het auteursrecht. Zo veronderstellen de Wetenschappers dat er te weinig wettelijke mogelijkheden zijn om zonder toestemming van de rechthebbers materiaal te gebruiken en te verspreiden.³¹⁵ Deze aanname onderstrepen zij door te articuleren dat de wetgeving in verschillende landen verschillend is,³¹⁶ terwijl internet zich niet laat beperken door landsgrenzen.³¹⁷ Voorts noemen de Wetenschappers de 'belachelijk lange'³¹⁸ duur van het auteursrecht als een barrière, waardoor kennisbronnen pas 70 jaar na de dood van de maker in het publieke domein terecht komen.³¹⁹ Ook ervaren de Wetenschappers dat vooral anderen 'profiteren'³²⁰ van het auteursrecht. In dit verband worden metaforen als 'melkkoe'³²¹ en 'warme broodjes van de bakker'³²² gebezigd.

In de beleving van de Wetenschappers beperkt het auteursrecht de creativiteit en ontwikkeling van digital humanities.³²³ Het rijmt niet meer met de digitale wereld waarin 'participatie'³²⁴ van de gebruiker centraal staat. Dit betekent echter niet dat het auteursrecht helemaal afgeschaft hoeft te worden. Zij spreken uit dat het auteursrecht mag blijven bestaan om 'een bepaald idee'³²⁵ te beschermen.

Gevolgen problemen en dilemma's

De gevolgen van de problemen en dilemma's zijn dat de Wetenschappers de wens uitspreken om het auteursrecht te hervormen. Zo meent de docent dat het huidige auteursrecht is verworden tot een 'inperking van wat anderen ermee mogen.'³²⁶ Hoewel hij in abstracto twijfelt aan de werking en effectiviteit van het auteursrecht, wordt niemand persoonlijk beschuldigd. De docente spreekt metaforisch over 'het monster dat we nu gecreëerd hebben

³¹³ Dit blijkt onder meer uit: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 6, 12, 24, 26, 27, 37.

³¹⁴ Deze concluderende interpretatie is onder meer gebaseerd op de volgende passages: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 7-8, 20, 31, 39, 45 etc.

³¹⁵ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 20.

³¹⁶ Er wordt gesproken over de metafoor 'mengelmoes' van wetgeving, zie: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 14.

³¹⁷ Zie bijvoorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 14; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 8, 10, 17, 33.

³¹⁸ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 24.

³¹⁹ Zie ook: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 32; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 44.

³²⁰ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 7.

³²¹ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 23.

³²² Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 8.

³²³ Dit blijkt bijvoorbeeld uit: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 23 en 27.

³²⁴ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 9, 33.

³²⁵ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 36. Vgl. ook: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 26. De docent heeft wel begrip voor het 'idee van auteursrecht.'

³²⁶ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 13.

met z'n allen.³²⁷ Om het auteursrecht te verruimen, opdat het weer de creativiteit kan bevorderen, zegt de docent dat een hervorming 'ernstig op zijn plek'³²⁸ is. Deze in mijn optiek welhaast revolutionaire houding karakteriseert de Wetenschappers - en wordt ook herbevestigd.³²⁹

De hervorming moet volgens de Wetenschappers leiden tot een verruimd en flexibeler auteursrecht, zodat meer materiaal vrijelijk online toegankelijk wordt.³³⁰ Dit is volgens hen in het belang van verantwoord onderzoek en onderwijs.³³¹ Hoewel de Wetenschappers van alles willen, geven zij niet aan hoe het auteursrecht kan worden hervormd. Het blijft bij algemene opmerkingen als 'zo'n fair use idee'³³² en 'open willen gooien'.³³³

4.3.2 BenG

Problemen en dilemma's

Hoewel BenG – net als de Wetenschappers – van mening is dat het auteursrecht bestaansrecht heeft,³³⁴ ervaart zij het auteursrecht als 'te ver doorgeschoten'.³³⁵ BenG vraagt zich af of de duur van het auteursrecht nog is 'verantwoord'.³³⁶ Circa 95 procent van het archiefmateriaal bevindt zich niet in het publieke domein.³³⁷ Dit betekent dat tot 70 jaar na de dood van de maker royalty's betaald moeten worden voor gebruik van het materiaal. Dit werkt volgens BenG remmend op de vrije toegankelijkheid van het materiaal.³³⁸ Ook heeft materiaal volgens BenG een gelaagd karakter: er zijn meerdere rechtenregimes en rechthebbers bij betrokken.³³⁹ Daarbij komt dat businessmodellen niet eenvoudig zijn te realiseren, omdat de vraag naar oud materiaal gering is, aldus BenG.³⁴⁰ Daarbij komt dat de wetelijke uitzonderingen het volgens BenG niet mogelijk maken om grote hoeveelheden materiaal zonder toestemming online te ontsluiten.³⁴¹

BenG ervaart bijgevolg een spanningsveld tussen enerzijds ontsluiten en anderzijds de beperkingen op de informatievrijheid door het auteursrecht.³⁴² BenG besluit dat slechts 'speldenknoppen'³⁴³ vrij toegankelijk zijn in verhouding tot de grote hoeveelheid materiaal dat gereed ligt.³⁴⁴

Gevolgen problemen en dilemma's

Om de problemen en dilemma's op te lossen wil BenG het auteursrecht hervormen. BenG wil namelijk niet alleen dat mensen naar materiaal kunnen kijken, maar dat zij dit daadwerkelijk online kunnen bewerken en verspreiden.³⁴⁵ Om deze vrij activistische houding te onderstrepen gebruikt BenG de woorden 'kunnen' en 'willen' herhaaldelijk.³⁴⁶ Dit wordt geaccentueerd met woorden als 'liefst' en 'natuurlijk'.³⁴⁷ Het woord 'zouden' drukt de typische modus uit om wensen te uiten.³⁴⁸ Net als bij de Wetenschappers wordt niemand persoonlijk

³²⁷ Voor de metafoor van 'monster' zij verwezen naar: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 13.

³²⁸ Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 13.

³²⁹ Zie bijvoorbeeld: Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 32; Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 14, 24 en 26; Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 38-40.

³³⁰ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 17 en 32; Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 11 t/m 13, 17, 20 en 23.

³³¹ Interview Wetenschapper Respondent I (student) (Bijlage 6), 36; Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 25, 27; Hierbij horen volgens de docent mogelijkheden om materiaal te remixen, bewerken en delen, bijvoorbeeld om een statement te maken in een audiovisueel essay, zie: Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 11, 17. Vgl. Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 20, 25.

³³² Interview Wetenschapper Respondent II (docent) (Bijlage 7), 37.

³³³ Interview Wetenschapper Respondent III (student) (Bijlage 8), 38.

³³⁴ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3, 9 en 11.

³³⁵ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3.

³³⁶ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 3. Zie bijvoorbeeld ook: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 17-18.

³³⁷ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 6.

³³⁸ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 6 en 12.

³³⁹ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 7 en 15. Buiten Europese regelgeving, kunnen de Auteurswet, Wet op de naburige rechten, Wet bescherming persoonsgegevens etc. betrokken zijn bij rechten op materiaal. Zie: Bijlage 1 § 14.

³⁴⁰ Zie bijvoorbeeld: Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 4; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 8.

³⁴¹ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 5, 17; Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 4. Wel kan letterlijk naar BenG worden afgereisd om daar materiaal te bekijken ex art. 16n Aw. Zie verder: Bijlage 1 onder § 9.4 en § 9.5.

³⁴² Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 10-11; Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 3 en 17.

³⁴³ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 12.

³⁴⁴ BenG spreekt ook wel over een 'schaalprobleem.' Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 12.

³⁴⁵ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9.

³⁴⁶ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9.

³⁴⁷ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9-12.

³⁴⁸ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9.

beschuldigd voor de belemmeringen.³⁴⁹ BenG heeft daarbij naar eigen zeggen ‘alle belang’³⁵⁰ bij ontsluiting van materiaal. Dit duidt erop dat de belangen van BenG en de Wetenschappers hier parallel lopen.

Hoewel BenG allerlei wensen heeft, geeft zij niet aan hoe het auteursrecht precies moet worden hervormd. Het blijft bij algemene opmerkingen als ‘inzetten van een fair use achtig regime’,³⁵¹ ‘meer uitzonderingen’³⁵² en het is ‘een beetje koffiedik kijken.’³⁵³ BenG veralgemeniseert haar visie daarbij naar een bredere context: ‘Elk archief, voor musea geldt dat natuurlijk ook, is er gewoon uiteindelijk om het materiaal beschikbaar te maken.’³⁵⁴ Dit betekent dat BenG onderstreept – en rechtvaardigt – dat haar belangen niet op zichzelf staan.

4.3.3 REH en FAC

Problemen en dilemma’s

Net als BenG en de Wetenschappers, zijn REH en FAC van mening dat het auteursrecht bestaansrecht heeft.³⁵⁵ REH en FAC wijzen echter – meer dan BenG en de Wetenschappers – op het politieke spanningsveld waarin zij zich bevinden. Dit brengt volgens REH en FAC andere dilemma’s met zich mee. REH en FAC hebben een publieke taak. Daarbij spoort de overheid hen aan om kostendekkend te handelen.³⁵⁶ Dit is echter niet gemakkelijk te realiseren gelet op de complexiteit van de geldstromen, zo ondervinden REH en FAC.³⁵⁷ Voorts mogen REH en FAC naar eigen zeggen geen marktverstoringen veroorzaken door materiaal gratis weg te geven aan derden.³⁵⁸ Ook ervaren zij dat de politiek een ‘steeds grotere broek aantrekt’³⁵⁹ als het gaat om de inhoud van materiaal. Dit kan leiden tot Kamervragen.³⁶⁰ Voorts zijn bij gelaagde producten als televisie legio rechthebbenden betrokken die allemaal hun ‘deeltjes’³⁶¹ geld willen zien. REH en FAC spreken daarom van de ‘versnippering’³⁶² van het auteursrecht. REH en FAC ervaren het auteursrecht als gevolg van deze problemen als complex, onoverzichtelijk en soms als ‘pain in the ass.’³⁶³

Gevolgen problemen en dilemma’s

Om de problemen en dilemma’s op te lossen willen ook REH en FAC het auteursrecht hervormen. Zij zeggen het te willen ‘versimpelen’³⁶⁴ en ‘de helft op de schop.’³⁶⁵ REH en FAC leggen uit dat zij de Auteurswet willen aanpassen, zodat de rechten van makers direct op grond van de wet worden overgedragen aan de producent. Thans is sprake van een vermoeden van overdracht.³⁶⁶ Dit betekent dat van de overdracht kan worden afgeweken door het sluiten van overeenkomsten.³⁶⁷ REH en FAC willen echter niet meer met ‘Jan en alleman’³⁶⁸ overeenkomsten sluiten. Ze zeggen in één keer het gebruik van materiaal te willen afkopen, omdat dat gemakkelijker is.³⁶⁹

Niettegenstaande dat REH en FAC concreter zijn over mogelijke hervormingen dan BenG en de Wetenschappers, geven deze professionele juristen er naar mijn mening weinig blijk van hoe dit moet gebeuren. Ik heb ernaar gevraagd,³⁷⁰ maar het blijft voornamelijk bij uitingen als ‘gewoon versimpelen.’³⁷¹

³⁴⁹ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9.

³⁵⁰ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9. Zie ook: Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 2, 14.

³⁵¹ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 18.

³⁵² Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 19.

³⁵³ Interview BenG Respondent II (Bijlage 5), 19.

³⁵⁴ Interview BenG Respondent I (Bijlage 4), 9.

³⁵⁵ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 17-18.

³⁵⁶ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 13.

³⁵⁷ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 13.

³⁵⁸ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 9, 13 en 27.

³⁵⁹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 48.

³⁶⁰ Naar aanleiding van aanpassingen aan een karakter van een televisieserie, werden er Kamervragen gesteld. REH had een karakter dat aanvankelijk autochtoon was, steeds meer allochtone trekken gegeven, zie: FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 12-13 en 48.

³⁶¹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 26.

³⁶² Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 26, 28, 29 en 62. Zie verder Bijlage 1 onder § 12 voor een uitleg hierover.

³⁶³ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 17-18.

³⁶⁴ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 63 en 64.

³⁶⁵ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 64.

³⁶⁶ Zie: art. 45d Aw.

³⁶⁷ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 28. Zie Bijlage 1 onder § 12.

³⁶⁸ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 26.

³⁶⁹ Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 26.

³⁷⁰ Zie bijvoorbeeld: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 28.

³⁷¹ Zie: Interview FAC Respondent I, FAC Respondent II en REH Respondent I (Bijlage 9), 63.

4.4 Tegenstellingen tussen repertoires

De repertoires conflicteren onderling om de volgende redenen.³⁷² Zo hebben alle actoren in de eerste plaats in meer of mindere mate een gebrekkige kennis van – en incorrecte veronderstellingen over – het auteursrecht. Dit verhoudt zich niet tot de voortdurende behoefte van de actoren om met elkaar te wheelen en dealen. Immers, als de actoren niet weten waar de grenzen van het auteursrecht liggen als gevolg van twijfelachtige kennisposities, is het problematisch om in te schatten welke risico's in een deal moeten worden afgedekt. Bovendien laten deals onverlet dat de actoren wetsovertredingen blijven begaan – en dat zij die blijven rechtvaardigen. Ook om een andere reden schuren deze repertoires: de passieve houding van de actoren aangaande het auteursrecht, die mede wordt gevormd door onwetendheid en het bagatelliseren van het auteursrecht, staat haaks op de actieve houding die de actoren hebben als het aankomt op hun eigen belangen. Als het hen uitkomt stappen zij over hun eigen kennisgebreken heen.

In de tweede plaats zitten er tussen de repertoires 'wheelen en dealen' en 'hervormen auteursrecht' incongruenties. Zo hebben REH en FAC een belang bij de status quo van het auteursrecht en het blijven sluiten van deals, omdat die de belangen van de rechthebbenden onderstrepen. Hiermee wordt veel geld verdiend. De Auteurswet is geschreven vanuit het perspectief van de rechthebbende en als verbodsrecht geformuleerd. Hier toont het auteursrecht zich als een instrument dat een aanmerkelijke juridische macht vertegenwoordigt. Hier staat diametraal tegenover dat REH en FAC toch het auteursrecht willen hervormen en juist niet meer met 'Jan en alleman' willen onderhandelen. Opvallend is dat zij dit vooral willen beperken in situaties waarin zij zélf gebruiker zijn en aan de CBO's en individuele makers moeten betalen. In die gevallen willen zij wel één afkoopsom betalen. Het risico hiervan is dat zij hiermee voor een gedeelte hun sterke onderhandelingspositie overboord gooien. Als het gaat om onderhandelingen met BenG willen zij het echter weer laten zoals het is.

Ten slotte schuurt het tussen de repertoires 'consequenties kennisposities' en 'hervormen auteursrecht.' De actoren hebben een twijfelachtige kennispositie, maar toch articuleren ze allemaal dat het auteursrecht moet worden hervormd. Hoe kunnen zij echter weten dat het auteursrecht veranderd moet worden als zij gebrekkige kennis hebben van wat speelt of als hun veronderstellingen incorrect zijn?

5 Afsluiting

5.1 Vraagstelling en conclusie

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is hoe het spreken van de actoren BenG, de Wetenschappers, REH en FAC over het auteursrecht sturing geeft aan de doelstellingen kennisvergaring en kennisoverdracht van digital humanities. De casus van het onderzoek is een online platform voor het hoger onderwijs: Academia. Uitgaande van semigestructureerde, diepte-interviews, is een interpretatieve repertoire analyse uitgevoerd. De analyse heeft geleid tot drie repertoires: 'consequenties van kennisposities,' 'wheelen en dealen' en 'hervormen auteursrecht.'

'Consequenties van kennisposities' duidt op een manier van spreken, waarbij alle actoren vanuit hun kennisposities en veronderstellingen over het auteursrecht grip proberen te krijgen op de consequenties van hun handelen. Daarbij zoeken de actoren naar een positie om hun handelen te legitimeren. 'Wheelen en dealen' wijst op een manier van spreken, waarbij alle actoren taal gebruiken waaruit blijkt dat zij – al dan niet met tegenzin – allerlei deals met elkaar of met derden sluiten. 'Hervormen auteursrecht' houdt in dat de actoren taal gebruiken waaruit blijkt dat zij het auteursrecht willen veranderen, omdat het huidige auteursrecht volgens hen niet goed meer werkt.

Uit de analyse blijkt dat de Wetenschappers een twijfelachtige kennispositie hebben ten aanzien van het auteursrecht. De veronderstellingen die zij hebben, zijn vaak incorrect en soms tegenstrijdig. Mijn interpretatie is dat zij behalve weinig weten, weinig *willen* weten over het auteursrecht. Het lijkt erop dat zij een enigszins onverschillige, bagatelliserende attitude hebben. De consequentie hiervan is dat zij in de auteursrechtpraktijk meer risico nemen en hierdoor wetsovertredingen begaan. Dit kan vervolgens feitelijk bijdragen aan de doelstellingen van digital humanities, omdat meer gebruik van materiaal – met name illegaal gebruik – kan leiden tot meer onderzoek en onderwijs. Behalve dat de Wetenschappers reflecteren op hun spreken, rechtvaardigen zij ook hun overtredingen.

³⁷² Wellicht ten overvloede: § 4.4 bestaat geheel uit eigen interpretatie.

In tegenstelling tot de Wetenschappers, pretendeert BenG aanzienlijke kennis van het auteursrecht te hebben en draagt zij dit graag uit. BenG weet echter minder dan ze veronderstelt. Zodra BenG specifiekere vragen krijgt, is de kennis ontoereikend en zijn de veronderstellingen incorrect. Waar de Wetenschappers hierdoor echter onvoorzichtiger lijken te worden, lijkt het erop dat BenG meer berekenend wordt. De implicatie hiervan kan zijn dat BenG minder materiaal ontsluit, hetgeen de doelstellingen van digital humanities kan limiteren, omdat er daardoor minder kennisvergaring en kennisoverdracht kan plaatsvinden. BenG rechtvaardigt dit door te articuleren dat zij het zich als publieke archiefinstelling niet kan veroorloven de wet te overtreden. Voor zover BenG de wet overtreedt, lijkt het erop dat de Wetenschappers zich hierdoor niet gehinderd zien – en illegaal materiaal zullen aanwenden.

In tegenstelling tot de Wetenschappers en BenG, lijkt het alsof REH en FAC het overbodig te vinden om meer kennis over het auteursrecht te vergaren. Desalniettemin articuleren REH en FAC dat zij de wet niet vaak lezen en de inhoud van de Archiefovereenkomst niet paraat hebben. Dit past bij hun attitude dat zij het auteursrecht slechts als uitgangspunt hanteren om te onderhandelen met andere partijen. In de perceptie van REH en FAC vinden inbreuken enkel onbewust plaats. Dit vormt tegelijkertijd een rechtvaardiging voor dit handelen. Daarbij geldt dat REH – en FAC als facilitator – beslissingsmacht heeft om materiaal al dan niet toegankelijk te maken. Indien en voor zover REH en FAC niet (willen) meewerken aan de ontsluiting van materiaal, kan hiervan de implicatie zijn dat dit een beperkend effect heeft op de doelstellingen van digital humanities.

De veronderstellingen over het auteursrecht – en het handelen als gevolg daarvan – laten echter onverlet dat de Wetenschappers en BenG het auteursrecht in abstracto als beperkend ervaren voor de ontwikkeling van digital humanities. De Wetenschappers en BenG ervaren problemen en dilemma's als de duur en de beperkte wettelijke uitzonderingen. Zij willen daarom het auteursrecht hervormen door het te verruimen. Ook REH en FAC willen het auteursrecht hervormen, opdat zij in één keer materiaal kunnen afkopen. Dat het auteursrecht de doelstellingen van digital humanities kan beperken, lijkt echter niet door REH en FAC te worden weersproken. Daarbij komt dat alle actoren weinig concreet zijn over hoe de hervormingen zouden moeten plaatsvinden.

Overkoepelend bestaat een relationeel spanningsveld, waarin de actoren gevangen lijken te zitten. Vooral bij het 'wheelen en dealen' maken de actoren verwijten naar elkaar. Zo zetten de Wetenschappers zich af tegen FAC. Hiermee geven de Wetenschappers ook reflexief vorm aan hun identiteit, waarbij hun uitgangspunt lijkt te zijn dat zij gratis materiaal moeten kunnen gebruiken. BenG lijkt REH en FAC te beschouwen als de schuldigen, die de ontsluiting van materiaal belemmeren. Voor BenG lijkt het echter noodzakelijk om met hen te wheelen en dealen. Door zich daarbij met de Wetenschappers te identificeren – hun belangen omtrent ontsluiting lopen daar parallel – geeft BenG daarmee reflexief vorm aan haar eigen identiteit als beschermer van digitaal erfgoed in de samenleving.

In tegenstelling tot de Wetenschappers en BenG, hebben REH en FAC juist ook een belang bij de status quo van het auteursrecht. Niettegenstaande dat deze ondervinding conflicteert met hun eigen wens om het auteursrecht te hervormen, proberen REH en FAC door te wheelen en dealen nog meer grip te krijgen op – en geld voor gebruik van – het materiaal. REH en FAC willen van BenG en de Wetenschappers geld ontvangen voor ieder gebruik van materiaal, omdat het waarde vertegenwoordigt. Door zich tegen BenG en de Wetenschappers af te zetten, proberen ook REH en FAC hun eigen identiteit te verstevigen. Deze identiteit kan worden geduid als het zien van beren op de weg, namelijk dat de andere actoren Academia inzetten voor entertainment of hun publieke taken depriveren.

5.2 Discussie³⁷³

5.2.1 Voorbij consequenties kennisposities

Waarom hebben de actoren in meer of mindere mate een twijfelachtige kennispositie? Voor de Wetenschappers lijkt het erop dat een kennisinvestering als te veel inspanning wordt ervaren in verhouding tot de weinige risico's die illegaal gebruik met zich brengt. Dit lijkt te congrueren met de situatie in de samenleving, onder meer dat op grote schaal illegaal wordt gedownload.³⁷⁴ Daarbij komt dat de 'Google-generatie' – de geïnterviewde studenten

³⁷³ § 5.2 is discussie en behoort strikt genomen niet tot de conclusie. Daarom wordt verwezen naar voetnoten.

³⁷⁴ Dit blijkt mede uit de rapporten: Bart Schermer en Nathalie Falot, *Omdat het gratis is. De schade voor de Nederlandse filmindustrie door downloaden uit illegale bron* (Amsterdam: Considerati, 2014); Jorna Leenheer en Joost Poort, *Alleen maar nette mensen Consumentenonderzoek Downloadgedrag Films* (Amsterdam: IvlIR/Centerdata, 2014).

– is grootgebracht met internet en gratis down- en uploaden.³⁷⁵ Dat gebruik zonder toestemming van de rechthebbende auteursrechtinbreuk kan opleveren, wordt niet altijd gerespecteerd.³⁷⁶ Dat het bovendien verboden is om uit illegale bron te uploaden en te downloaden,³⁷⁷ maakt ook niet dat deze praktijken daarmee zijn beëindigd. De internetgebruiker lijkt zich anoniem te wanen; er is geen zichtbare sociale controle. Een gebruiker wordt soms als een ‘mietje’ beschouwd als hij niet illegaal meer wil downloaden.³⁷⁸ Hier speelt de dynamiek tussen identiteit en imago. In dit kader past de attitude dat de Wetenschappers op basis van ‘ritselen’ willen weggomen met een inbreuk en dit voor zichzelf rechtvaardigen.

Dat BenG zich enigszins calculerend opstelt is verklaarbaar, want als er ruchtbaarheid aan wordt gegeven dat zij het niet zo nauw neemt met het auteursrecht, zijn mogelijke consequenties dat de overheid de subsidieverlening heroverweegt en gebruikers en rechthebbenden BenG minder gaan vertrouwen, waardoor de archieftaken in het gedrang kunnen komen. Dit verklaart mede dat BenG uitspreekt dat zij kennis heeft van het auteursrecht en niet bedreefd lijkt om meer kennis te vergaren.

In tegenstelling tot de andere actoren, lijkt het erop dat REH en FAC relatief weinig kennis hoéven te vergaren. Enerzijds omdat REH op grond van de Auteurswet een verbodsrecht heeft. Anderzijds omdat het dealen relatief weinig kennis nodig is van het auteursrecht. Een mentaliteit van ‘we regelen het wel’ is mogelijk net zo effectief.

Hoe ingewikkeld het auteursrecht ook moge zijn, het advies aan alle actoren is om meer kennis te vergaren en te verspreiden over het auteursrecht. Dit komt digital humanities als vakgebied ten goede: het auteursrechtelijke zwaard van Damocles wordt daarmee ontdaan van zijn scherpe randen.³⁷⁹

5.2.2 Voorbij wheelen en dealen

Het relationele spanningsveld wordt mijns inziens gevormd door een wederzijdse afhankelijkheid van de actoren op twee manieren. Enerzijds is er een juridische afhankelijkheid, omdat REH en FAC niet kunnen dealen zonder BenG, omdat zij verantwoordelijk is voor het toegankelijk maken van het materiaal via Academia. Voorts kunnen REH en FAC niet zonder de Wetenschappers, want zonder eindgebruikers heeft Academia geen bestaansrecht. Omgekeerd geldt dat de Wetenschappers geen materiaal kunnen gebruiken zonder makers en rechthebbenden. Anderzijds is er een afhankelijkheid binnen het discours zelf: doordat de actoren reflexief over elkaar spreken en zich tegen elkaar afzetten, geven ze vorm aan hun eigen identiteit en beklemtonen zij hun eigen posities. Daardoor staan de actoren in figuurlijke zin ver van elkaar af.

Gelet op de incongruentie tussen het belang van de status quo van het dealen en de wens om het auteursrecht te hervormen om juist niet met ‘Jan en alleman’ te hoeven dealen, lijkt het erop dat REH en FAC niet zozeer spreken vanuit een ideologie, maar eerder vanuit pragmatisme. Als het hen nuttig voorkomt, wordt materiaal niet ontsloten. Het risico hiervan is dat niet ten goede komt aan digital humanities. BenG en de Wetenschappers lijken daarentegen meer uit te gaan van een Marxistische ideologie van het delen en verspreiden van materiaal, zonder dat daar royalty’s tegenover staan. Voor digital humanities kan dit bevorderlijk zijn.

5.2.3 Voorbij hervormingen

Alle actoren willen het auteursrecht hervormen. Daargelaten dat zij hierover weinig concreet zijn, zijn alle actoren op maatschappelijk niveau afhankelijk van hogere politieke en wetgevende machten. Zij kunnen immers niet zelf de wet aanpassen. Dit lijkt vooral problematisch voor BenG: zonder wetsaanpassingen is het voor BenG niet mogelijk om grote hoeveelheden materiaal zonder toestemming van rechthebbenden online toegankelijk te maken. In de context van digital humanities kan daardoor onderzoek met behulp van big

³⁷⁵ Via YouTube en peer-to-peer netwerken. Zie: Bregt van Wijnendaele, “De Google-generatie,” *Tijdschrift voor Cultuur en Critiek* 46 (2011), geraadpleegd 6 augustus 2015, <http://www.rektoverso.be/artikel/de-google-generatie>.

³⁷⁶ Vgl.: F.B. Melis, “Auteursrechtdebat: zelfs oma zit nu full time op The Pirate Bay,” *Auteursrechtdebat*, 24 oktober 2014, geraadpleegd 6 augustus 2015, <http://www.ie-forum.nl/?//Auteursrechtdebat%3A+zelfs+oma+zit+nu+full+time+op+The+Pirate+Bay////33192/>.

³⁷⁷ Dat downloaden en uploaden uit illegale bron verboden is, volgt uit jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie: HvJ EU 10 april 2014 (*ACI/ThuisKopie*). Zie ook het “Persbericht,” geraadpleegd 12 mei 2015, <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-04/cp140058nl.pdf>.

³⁷⁸ Zo wordt iemand op een forum een ‘mietje’ genoemd, omdat hij eigenlijk geen torrents meer wil gebruiken: “XGN,” geraadpleegd 7 juli 2015, <http://www.xgn.nl/forum/serious-business/popcorn-time-amp-gevolgen-469999>.

³⁷⁹ Dit roept overigens ook de vraag op of onderwijsinstellingen voldoende aandacht besteden aan het auteursrecht.

data een ware tour de force worden. Dit kan tot gevolg hebben dat de Wetenschappers minder onderzoek kunnen doen, of zij nu wel of niet het auteursrecht bagatelliseren.

Daarbij komt dat technologische en maatschappelijke processen sneller kunnen verlopen dan een wettelijk hervormingsproces.³⁸⁰ Dienaangaande wordt wetgeving niet enkel gevormd door dé wetgever, maar door het totaal van wederzijds afhankelijke actoren in een cultuur.

5.2.4 Implicaties van het onderzoek

Het exploratieve onderzoek is vernieuwend binnen digital humanities, omdat er geen discoursanalyses bekend zijn die betekenis geven aan manieren van spreken over het auteursrecht in de context van digital humanities. Ondanks dat een aantal auteurs meent dat de digitale revolutie ervoor heeft gezorgd dat het toegangsparadigma is verschoven van opslag naar toegankelijkheid, laten zij de rol van het auteursrecht onderbelichten.³⁸¹ Dit terwijl uit het onderzoek blijkt dat het auteursrecht de toegankelijkheid van materiaal in vergaande mate kan beperken. Dit betekent voor de theorie dat het begrip 'toegankelijkheid,' zoals door Thomassen gedefinieerd, kan worden uitgebreid door auteursrechtelijke implicaties daarin te verdisconteren. Een archief is dan toegankelijk 'binnen de beperkingen die *het auteursrecht op het archiefmateriaal en de omgeving van dat archiveringssysteem aan die raadpleging stellen.*'³⁸²

Naast de 'technisch' juridische beperking van het archief worden de auteursrechtpraktijken gestuurd door het spreken hierover – en vice versa. Het spreken van de actoren draagt ook bij aan de vorming van het digitale archief. Een digitaal archief is een dynamische, virtuele plaats, die door een Foucaultiaanse dynamiek van machten wordt gevormd. Ik meen dat dit archief groter is dan de som der delen van het totaal aantal discourses. Dit betekent concreet dat zowel de interviews als de analyse daarvan bijdragen aan de vorming van het digitale archief. Door het aanzetten tot nadenken, tot (zelf)reflectie van de geïnterviewden, kan dit vervolgens het spreken – en als gevolg daarvan het handelen – beïnvloeden ten aanzien van archiefvorming. In bredere zin gebeurt dit door het publiceren en bediscussiëren van deze scriptie.

Door het discours te articuleren is dit evenzeer vormend voor de praktijken van het auteursrecht. Het auteursrecht blijkt niet alleen een in de wet verankerde statische realiteit, maar een dynamische entiteit, die bestaat uit meerdere werkelijkheden. Deze werkelijkheden vormen zich doordat de actoren reflexief spreken over het auteursrecht.

5.2.5 Beperkingen en aanbevelingen

Hoewel ik heb betoogd dat de respondenten representatief zijn voor een grotere groep (§ 2.5), is het onderzoek methodologisch gebonden aan een sociaal-fysieke omgeving en de interpretatie van een beperkt aantal interviews. Daarom heeft het een beperkte externe geldigheid. Voor toekomstig onderzoek zouden andere actoren geïnterviewd kunnen worden om meer verifieerbare uitkomsten te genereren. Dat onderzoek kan zich richten op andere gebruikers, zoals 'algemeen publiek' en platforms als YouTube.

Toekomstig onderzoek zou zich ook kunnen richten op een internationale context. Het nationaal georiënteerde auteursrecht wordt steeds meer geharmoniseerd op Europees niveau als gevolg van regelgeving en jurisprudentie.³⁸³ De vraag is of ervaringen met het auteursrecht in relatie tot digital humanities in andere Europese landen hetzelfde zijn of niet. Indien de ervaringen anders zijn, is de vraag of één geharmoniseerd auteursrecht de toekomst kan bieden.

5.2.6 Kritische reflectie

Het had mogelijkwijs in de rede gelegen om REH en FAC afzonderlijk van elkaar te interviewen in plaats van in een groepsinterview. De respondenten konden immers de topics op elkaar afstemmen. Afzonderlijke interviews bleken echter niet mogelijk.³⁸⁴ Desalniettemin ben ik content met het interview, want het krachtenspel was interessant en de resultaten zijn naar mijn mening relevant. Dat REH en FAC mij per saldo hebben verboden de scriptie te publiceren, maakt het des te interessanter.

³⁸⁰ Een voorbeeld: Jaap van der Wel en Berend de Vries, "Achter de feiten aan," *ICT Zorg* (2010): 17-18.

³⁸¹ Verwezen zij naar de literatuur onder voetnoot 13 e.v.

³⁸² Cursivering is door mijzelf toegevoegd. Zie voor de definitie onder § 1.1 en voetnoot 16.

³⁸³ Zie Bijlage 1 onder § 1 e.v.

³⁸⁴ Zie voetnoten 91 en 96.